

**НАША
КУЛЬТУРА**

**НАУКОВО-
ЛИТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК**

1935. ЛИПЕНЬ. КН. 4.

ВАРШАВА

М

Б

ЗМІСТ 4-ої КНИЖКИ „НАШОЇ КУЛЬТУРИ“:

	Стор.
Митрополит Андрей: З філософії культури	201—207
Проф. Л. Білецький: Володимир Самійленко (Сивенький), його життя й творчість. Частина перша. І. Безбатченко	207—212
Проф. О. Мицюк: Закарпатська Русь - Україна в Середньовіччі. Основні віхи соціально-господарського розвитку	212—219
Проф. Д-р Я. Гординський: Українська поезія 1890—1900-х років	219—227
Т. Коструба: Коли написане Мономахове „Почення“	227—235
М-р В. Решетуха: Гаїлка про Зельмана. Етнографічна студія	235—240
П. Зленко: Чеські та словацькі переклади з українського красном письменства	240—243
М-р Є. Ю. Пеленський: Національний Музей у Львові. Тридцятиліття: 1905—1935	243—247
Й. Дрималик і І. Гриневецький: Музичне Товариство ім. Миколи Лисенка у Львові	247—249
Б. Лисянський: Не час	249
С. Черкасенко: Померлі душечки (записки одчайдушного). З. <i>Per eat Ukraina, fiat socialismus!</i>	250—257
Б. Лисянський: Щастя	258
Б. І. Антонич: Черемховий вірш	258
Б. І. Антонич: Косовиця	258
Голос українського наукового й громадського світу про потребу „Нашої Культури“	258—263
Д-р В. Січинський: Метода історично-мистецьких дослідів	263—264
Хроніка наукового й культурно-освітнього життя	263—264
Від Редакції й Адміністрації	264
Список надісланих книжок — на окладинці.	

Науково-літературний місячник „Наша Культура“ виходить чотириаркушевиими книжками. Головний Редактор і Видавець Проф. Д-р. Іван Огієнко. Передплата в краю: 10 зл. річно, 5 зл. піврічно, 2.50 зл. чвертьрічно; в Європі 12 зл., поза Європою 3 дол. річно. Адреса Редакції: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10. Конто чекове П. К. О. № 5880. На розрахункових переказах (синіх) дописувати: Warszawa 4, „Nasza Kultura“, kartoteka 15.

З ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ.

I.

Високоповажаний Пане Ректоре!

Жадаючи від мене статті для „Нашої Культури“ й про нашу культуру, накладаєте на мене важке завдання. Не може бути кращого й труднішого до обговорення предмету. Предмет трудний, бо люди досі не усвідомили собі достатньо, в чому саме суть культури. Звідси йде, що — як то робить не один дослідник,—наводяться ті основні принципи, на яких опирається, чи повинна опиратися, всяка культура чи культури. Таких принципів можна навести, очевидно, дуже багато. Трудніш буде здобути для цілої своєї тези загальне признание всіх культурних людей. Безумовно, можна казати, що основою всякої культури мусять бути ось такі принципи: шанувати людське життя, людську свободу, людську працю; цінити науку, мистецтво й багато под. Але що ж осягається через таку аналітичну працю? На мою думку — не багато. Не багато навіть для тієї такої благородної тези, яку Ви, Високоповажаний Пане Ректоре, так дуже бороните, — що кожний народ мусить жити своєю культурою. А покинути ту аналітичну дорогу, щоб хоч короткою та ядерною синтезою відповісти прямо на питання — що таке культура? — на це, признаюся, мало в мене відваги. Це ж питання, на яке якраз шукають відповіді в аналізі історії й культурного життя народів. А наука, що я її назвав філософією культури, либонь, мало ще має представників. Проблема, одначе, така надзвичайно важка й така цікава, що варто пробувати, хоч би й не було багато надії дати достаточну розв'язку.

Книга Буття оповідає, що „на початку була земля в хаосі (тогу вабогу), а Божий Дух носився над водами“. Люди за всяку ціну хотять наслідувати Бога, а коли не вміють бути милосердними для ближніх, як Небесний Отець, то хотять бути „як боги, що знають добре й лукаве“. І наслідують творчий акт упорядкування земного хаосу. То певне, що Боже Провидіння дало їм землю справді впорядковану, але таку, що над нею людський розум може ще носитися й знаходити пребагато завдань до сповнення. Та ж земля, а передусім людство, що на ній живе, захвало або звідкись набуло надзвичайно багато того первісного хаосу, та має якусь незрозумілу тенденцію в хаос вертатися. Тому правильно людський розум мусить носитися над водами природи, щоб її — на взір Створителя — упорядкувати.

Така культура. Це варстат, де людський розум, реміс-

ник чи скоріше мистець, працює над природою. В тому однак причина не одного непорозуміння, що культурою привикли ми називати як мистецтво тієї праці, так і саму працю, як вкінці й продукт праці, хоч ув інших ділянках людської праці звичайно розрізняємо ті три речі. Ніхто одним словом не називає кравецької штуки, роботу кравця й готову одержу.

Друга неясність походить із того, що людський розум, робітник у варстаті культури, належить до природи, а тому є й матеріалом тієї праці. Можна сказати загально, що ледве чи яка праця людського розуму не є рівночасно продукт культурної праці людства й співучасть у тій праці над культурою.

Далі треба б для ясности ще розрізнити працю розуму, що неначе матеріально працює над продукцією культури, й ту працю розуму, що свідомо, виразно,—філософи говорять: формально — ставить собі за мету досліджувати культурну працю. Такою є та Ваша й наша „Наша Культура“, що так відповідає теперішнім нашим національним потребам.

Ще потрібне інше розрізнення. Природа, що над нею працює розум людства, є або природа поза людством або саме людство. Та дистинкція тому потрібна, що й характер культурної праці над обома тими частинами матеріалу цілком відмінний. Над природою поза людством розум працює тільки тим способом, що досліджує, пізнає, стверджує, а деколи в дрібних речах порядкує. Тому в цій частині праці не можна протиставити культурі варварію. Природа, сама собі полишена, без праці людського розуму, або, як кажемо, дика й примітивна, жодним способом не є варварія, навпаки — вона має риси краси, благородности та величі, в порівнянні з якими людська культура видається часом варварією. Так, наприклад, на вершці диких гір природа, порівняна до опущеного обозовиска туристів, є культурою в порівнянні до варварії, купи сміття, побруканих газет, відпадків папірос, викинутих коробок із консервів. У тому порівнянні людська культура мусить чути себе немічною, а своїй товарищі — дикій природі — мусить дивуватися й перед її маєстатом вклонятися.

Цілком інакша справа при другій частині матеріалу культурної праці. Та частина — саме людство. Тут природа, не опанована розумом, є не тільки дика природа, але варварія. Людська природа не культурна рівняється природі звірят і стоїть нижче від неї. Правильно звать її варварією, хоч майже нема стану чи доби, коли над людською природою не домінував би—бодай часом і в дечому — людський розум, той відблиск Неба та Божества. Культура примітивних людей має часом ціхи так затрачені в модерній культурі, що, стаючи над пам'ятниками тих примітивів, мусимо

самі себе питати: не знати, яку культуру треба назвати людожерчою, — чи культуру тих примітивних людей, чи нашу культуру, що її знищила та нищить.

Культурна праця людства над людською природою самим своїм поняттям виказує засадничу хибу гіпотези війни всіх проти всіх. Як людська природа є одна, так і праця людського розуму над нею мусить бути або стати бодай у деяких головних рисах однією. Людська культура в своїй істоті є або вселюдська праця, вселюдське добро й мусить мати за мету вселюдську єдність, або є фатаморгана. Війна та її причини мусять бути названі антикультурним феноменом. Дарма, що може бути війна поміж культурами, дарма, що у війні працю людського розуму напружується на культурну працю. Але та культурна праця, звернена на нищення, є прояв людожерства, що ніяким способом не може бути признаний культурним проявом. Війна, не входимо тут у питання, коли й під якими умовами війна є справедливою, цебто обороною культури, — війна хоч би в тому, що є накинена людям, що мусять себе боронити, є вулканічний вибух варварії, й доказ, що той вулкан не загас від віків, а може й ніколи не загасне, а крім того — ще й терен таких проявів дичі й браку всякої культури, що їх дарма шукали б ми в добі неолітів чи навіть палеолітів.

До праці людського розуму над людською природою треба зачислити велику частину праці над природою поза людством, бо в тій праці йде може передусім про здобуття тієї природи та її використання для егоїстичних цілей. У праці над природою є справді й чиста спекуляція, ведена надлюдською майже думкою любови до правди. Але та ідеальна, та ідейна, культурна праця над правдою знаходиться тільки в деяких виїмкових одиниць, та через інших буває використувана егоїзмом людства. Ті перлини й діаманти культури стають не тільки спекуляцією в значенні філософічному, але й підставою спекуляції в значенні торговельному.

Не будемо культурній праці людства робити закиду егоїзму. Егоїзм є щось таке природне людству, що мусить мати свої права в культурі. Треба однак зазначити, що якраз у культурному значенні без порівняння вища мета альтруїзму. Не знати, на що зійшла б праця культури, цебто праця людського розуму над природою, якщо людство не дістало б було „звише“ думки любови до ближнього. Та думка, в істоті християнська, така конечна для культури, що її присвоєє собі культура навіть тоді, коли думає, що може відректися Христа. Культура без думки Христа не може нічого вчинити через конечну пересаду егоїзму. Егоїзмові людства конечно потрібна противага любови, і то тієї любови, що йде аж до повної саможертви.

З погляду на різні предмети розумової праці, можна говорити про культуру історії, мистецтва, медицини й т. ін.

А передусім треба розрізнати в кожній культурі чи в кожній із наведених частин культури, культуру вселюдську й культуру поодиноких народів чи частин світа, цебто поодинокі галузі культури, що з них складається велике дерево всесвітньої культури. Те розрізнення конечне, бо те, що є все-світнє в культурі, те до певної міри є якась абстракція, якась теорія, що не має характеру конкретної життєвої практичної дійсности. У практиці культура життєва й дійсна являється тільки в осібнях. Осібняком не є тільки людина, але й кожна родина, кожна група, кожна раса, кожний народ; ті збірні індивідууми назвемо суспільними індивідуумами.

Вертаючись до нашого предмету, скажемо, що тільки в осібнях культура набирає характеру чогось живучого, актуального, щоденного, що обіймає всі сторони, всі форми, всі явища людського життя.

Тимто й працю розуму над природою треба поділити на ті дві засадничі різні праці. Одна—то праця всенародня й вселюдська. В ній не узгляднюється характерів індивідуальних. Вона досліджує те, що відноситься до цілої земної кулі й до вселенної. Культура в тому значенні є власність людства й є великий титул слави для осібників — людей чи народів, що в цю скарбницю вселенської культури внесли якісь здобутки своєї праці. А другий бік праці розуму над природою є досліджування осібників. Та культура, що ближча до життя, що конкретніша, що стає провідником кожного з нас і в подробицях життя, це культура в першому ряді національна.

Вона жодним способом не противиться першій, вселенській культурі, вона її доповняє, ілюструє, приміняє в житті. І чи хочемо чи не хочемо—вона нас обов'язує.

II.

Коли мова про національну культуру, то проблеми множаться й стають трудніші до розв'язання, бо в кожній ділянці культури справа інакше представляється, цебто за іншими принципами треба розмежувати те, що належить до вселюдської й те, що до національної культури.

Тимчасом спостерігаю, що я вичерпав міру відповідної статті, тому обмежуся на представленні цілої справи в одному прикладі. За приклад візьму історіографію, групуючи коло неї головні обов'язуючі принципи національної культури. Вибираю той приклад навмисне, бо в історіографії більше, як у стислих науках, і більше, як у різних родах мистецтва національний характер через пересаду може протиставлятися культурним вселюдським умовам історіографії.

Історіографія—це також мистецтво, будши до певної міри й стислою наукою. Греки правильно говорили про малювання історії; не потреба пригадувати, що слово *γράφω* в першому значенні — рисувати рильцем, у другому значенні— малювати, і допіру в третьому — писати. Великий історіограф-мистець захуває не тільки особисті прикмети, йому самому питомі, без того не був би мистцем, але він мусть мати й прикмети, питомі його народові. Коли візьмемо історіографію наших часів у трьох провідних народів Європи— в Англії, Франції та в Німеччині, то стверджуємо такі глибокі різниці в їхньому національному характері, що, можна сказати, кожний народ має свою питому школу, що позначається глибокими різницями й цілком іншим підходом до предмету, іншим бранням справи. При тому, очевидно, кожний правдивий історіограф мусть передусім приймати й захувувати вселюдські культурні принципи історіографії, цебто об'єктивність, ґрунтування на джерелах тощо, але мусть усе лишатися собою і подвійному значенні—собою, як „Сократ“ людина й собою, як англієць, француз чи німець. Але цей національний характер може переходити дозволу міру й ґрішити проти вселюдських принципів. Якщо — приміром — любов до батьківщини заведе німця так далеко, що в історії буде твердити, ніби під Єною не Наполеон, а прусаки перемогли, то, очевидно, перестане бути правдивим історіографом, бо провиниться проти великого принципу всесвітнього. Кожний проте признає всякому представникові тих трьох шкіл чи трьох історіографій якісь границі, досить далеко йдучі, в яких вільно буде національним почуванням впливати в неесенціональних справах на об'єктивність представлення, бо кожний признає, що абсолютної об'єктивности в історіографії нема.

Ті національні прикмети є і для всесвітньої історіографії такі цінні, що світова історія буде менш оцінювати історика, який відрикається своєї національної системи й прикмет, скажімо — своєї національної історичної культури для чужої. Лишаючись собою в подвійному значенні, — в індивідуальному й соціальному чи національному, — захувуючи міру, зможе легше дійти до того, чим його тип та його особа є, може й повинна бути в світовій історіографії.

А з другого боку він буде більш національним, будши і всесвітнім істориком, як коли пересадою націоналізму відділюється від принципів всесвітньої культури. Історик до того ступеня об'єктивний, що його патріотизм чи націоналізм грає в його історичних судах непересадну роллю, буде для свого народу, для національної культури його більшим тріумфом, ніж був би з більшими, вже пересадними почуваннями національними, а менше чуйною й вразливою об'єктивністю. Прикмети й характер національної культури обов'язують,

але обов'язують тільки до тієї границі, коли вони лишаються в згоді з принципами всесвітніми.

Виразно ставлю натиск на слові „всесвітніми“, бо признаю, що нераз приймається за всесвітнє в науці чи в мистецтві те, що є тільки західнє. Признаю, що елінсько-римська культура є занадто індивідуальна, щоб легко й скоро могла стати всесвітньою культурою, — у ній є всесвітні елементи, прикмети індивідуальні чи расові заходу, і є хиби й пересади західнього індивідуалізму. Про світову культуру в повному значенні того слова можна буде говорити допіру тоді, коли якась культура обійме всі культури світу, цебто не тільки елінсько-римські, але й індійські, китайські та японські. Досі маємо тільки деякі принципи, може й численні, але не зв'язані в одну культуру. Ті принципи обов'язують у більшій ще мірі, як національні чи расові принципи або прикмети.

Могло бути йнакше. Міг кожний народ, чи кожна раса, чи кожний край розвивати свою культуру й самостійно доходити до якогось культурного кодексу. Воно довгі століття так і було. Культура була тільки національна, чи ліпше скажемо — суспільно-індивідуальна. Претензії до всесвітнього значення виробила собі допіру елінська культура через Олександра Великого й римлян. Ті претензії видаються нам оправданими тільки в тих дійсно всесвітніх прикметах, що їх кожний розумний індус чи китаєць приймає. Кажучи, „кожний розумний“, надаю, може бути, тому слову й я всесвітнього значення, хоч я не певний, що правильно поступаю. Думаю, що нема ліпшої міри на те, що є всесвітнє, як те, що є вселюдське, а не може бути речі більше вселюдської, як розум. У тім тільки біда, що наш умовий розвій може приймати за конечні такі принципи, що їх інші не приймають, хоч будуть також розумними людьми. Тому думаю, що поки признається якийсь культурний принцип, за принцип всесвітній, треба до нього дуже зблизка придивлятися й дуже критично до нього відноситися.

Гадаю однак, що коли є що всесвітнє в елінській культурі, яка є й нашою, то власне оцінювання того, що є індивідуальність. Ми в тому понятті пішли ще далі від греків, передусім у мистецтві, і може якраз те мистецтво, навіть його пересади, навчило нас цінити те, що є індивідуальне, чи расове, чи питоме, чи характеристичне. І якщо був би можливий такий культурний лад світу, щоб зберігати індивідуальні культури зо всіма їхніми пересадками й помилками, то дуже багато філософів культури згодилось би на таку консервацію навіть коштом деяких вселюдських принципів. Якщо, напр., були б десь люди, що так представляють собі світ, ніби земля ціла стоїть на якомусь великому киті, а той

кит у якомусь великому морі тощо, то подібні поняття будуть злучені з такими інтересними культурними проявами, що я, признаюся, для того інтересу лишив би їм їхнього кита. Хоч треба признати, — довго він не устоїться перед тим, що стверджує наука географії й астрономії.

З того, одначе, йде, думаю, цілком виразно, що, так як в історіографії, так і в мистецтві й у всій іншій культурній праці чи культурних принципах і культурних продукціях, світ тепер оцінює національні культури так високо, що тільки під фірмою національної культури можна здобути місце у всесвітній культурі.

Найменше хіба буде мати значення той феномен у цілком стислих наукових дослідах, хоч і в них має своє значення душа дослідника, його індивідуальність.

Тимто не тільки ми, але, здається, й цілий культурний світ, дивлячися на продукт мішаний, цебто мішаного стилю, мішаного характеру, або на продукт, позбавлений характеру індивідуального, національного, скаже так, як наш сваток: „І ніжки коротенькі, і шерсть не така“.

Митрополит Андрей.

ВОЛОДИМИР САМІЙЛЕНКО (СИВЕНЬКИЙ), ЙОГО ЖИТТЯ Й ТВОРЧІСТЬ.

Частина перша.

І. Безбатченко.

Володимир Самійленко — це типовий син української недолі часів кріпацтва та його наслідків від самого народження аж до смерті. Ціле своє життя, висловлюючись думками Т. Шевченка, він покутував в гріх своєї матері безбатченком у своїм фізичнім животінні й у своїй літературній праці. Така вже доля була В. Сивенького: не мав він рідного батька і в українській літературі, як не мав і в родиннім житті.

Той, хто спричинився до появи на світ Володимира, був багатий дідич села Климова Зіньківського повіту на Полтавщині—Іван Лисевич: „мав п'ять тисяч десятин землі й багато всякого добра; любив бенкетування, полювання й музику. За часів кріпацтва мав власну оркестру. Сам теж гарно грав на скрипці“¹.

¹ „Автобіографія“. В. Самійленко: „Вибрані твори“, Київ, 1926, ст. 216.

Мати Володими́рова—Олександра була бідна кріпачка сорочинського дідича Черниша, „дуже гарна з обличчя й струнка станом“¹, „білява..., невисока на зріст, делікатна, чутлива“²... „Змалку, ще за кріпацтва... була вона в дворі Черниша „за няньку“, де навчилася й читати, бо була дуже талановита“³ та „дуже здатна до всякої науки, та, на жаль, не було кому її вчити. Не раз, коли в вітальні нікого не було, підсідапа вона до фортепіяна й прибирала різні пісні. Але коли Чернишка ловила її на такому „злочинстві“, то біла її по руках“⁴...

Отже, Іван Лисевич і кріпачка Олександра були обдаровані мистецькими здібностями, а остання до того ще й була наділена в високій мірі інтелігенцією та потягом до освіти й культури.

По скасуванні панщини Олександр спочатку жила в свого батька Кіндрата Самійленка в Вел. Сорочинцях, „але незабаром її, дівчину 16-17 років, од батька наняли до матері Ів. Лисевича за покойову дівчину“⁵. „Побачивши в своєї матері мою матір,—писав Самійленко,—він хутко звернув на неї свою увагу; дівчат він дуже любив... В результаті його закохання, чи може тимчасової забаганки, він успів прихилити до себе серце молодій недосвідченій дівчині, й вона йому віддалася, ймучи віри, що він з нею одружить-ся, як то присягався зробити. Та не так сталося. Як побачили, що моя мати вагітна, Лисевич одправив її в Сорочинці до батьків. Як компенсацію, обіцяв їй подарувати десять десятин землі, але мати моя з погордою відмовилась,—вона не продавала свого кохання“⁶.

І в цих Сорочинцях у хаті вбогого селянина Кіндрата Самійленка 22 січня ст. ст. р. 1864 народився від зведеної дівчини Олександри син Володимир. Після охрищення в місцевій церкві св. Спаса, де поховано гетьмана Данила Апостола⁷, його записали, як незаконного сина „крестьянки Александры Кондратьевны Самойленко“,⁸ до „крестьянскаго сословія“⁹.

Все таки батьківський потяг до свого сина, видно, не покидав Івана Лисевича, бо спершу хотів він його забрати до себе, і навіть одного разу був його викрав, але мати взяла дитину назад і взагалі до батька його не пускала, не

¹ „Автобіографія“. Оп. cit., ст. 216.

² О. Тулуб: „Матеріали до життєпису Волод. Самійленка“. „За сто літ“, Київ, 1928, кн. 3 ст. 296.

³ Оп. cit., ст. 296.

⁴ „Автобіографія“, Оп. cit., ст. 215.

⁵ О. Тулуб: „Матеріали...“ Оп. cit., ст. 296.

⁶ „Автобіографія“, Оп. cit., ст. 216.

⁷ О. Тулуб: „Матеріали...“ Оп. cit., ст. 296.

⁸ „Автобіографія“. Оп. cit., ст. 216.

⁹ О. Тулуб: „Матеріали...“ Оп. cit., ст. 296.

дивлячись на те, що й „бабуся“ його, мати Ів. Лисевича, дуже його любила, бо боялася, щоб численні родичі дідичеві, претенденти на спадщину, не отруїли їй сина, одного з найбільших спадкоємців великого маєтку Ів. Лисевича; крім того, мати не хотіла з сином своїм розлучатися. Коли ж останнього (Ів. Лисевича) намовляли („бабуся“, сусід Олексій Трохимовський), щоб він оженився з Олександрою Самійленковою, то цьому перешкодили ті люди, що його оточували; а остаточно відвернула його від сина одна дрібниця, що трапилася під час батькового побачення з сином: „Пам'ятаю,—пригадує Сивенький,—що коли я був іще маленьким хлопчиком, мій батько запросив нас із матір'ю до себе в гості, приславши по нас коні. Ми поїхали до нього, але мати моя зупинилася в матері Ів. Лисевича, а мене взяв батько до себе, бо вони з матір'ю жили в різних будинках. Батько тоді частував мене різними ласощами, а як почав мене цілувати, то я, що, видно, раніш щось чув про Підшвівну (нова коханка Лисевича, Л. Б.), йому промовив: „поцілуй свою Підшвівну“. Він страшенно за це розгнівався, гримав потім на мою матір, кажучи, що це вона мене так навчила, і після цього цілком розійшовся з нами“¹. По цій сварці Ів. Лисевич швидко помер.

Життєпис В. Самійленка, що склав Б. Лисянський², про цю добу дитячих літ Володимира подає невірні факти, щодо взаємовідносин між його матір'ю та Ів. Лисевичем. Хоч ця біографія, видно із всього, складалася на основі оповідань самого В. Самійленка, але В. Сивенький не вважав потрібним розкривати свої родинні тайни й ширше пускати її між люди, бо не був певний, що його сучасники правдиво зрозуміють цей незвичайно делікатний бік його особистого найінтимнішого життя... Правда, часами з його душі виривалися гіркі жалі та обурення, й він не раз зраджував таємницю свого дитинства; але й найближчі приятелі не могли відчути, що коїлось у Володимировій душі. Не знав про це й такий приятель, як С. Шелухин, хоч на теми кохання у них не раз точилися розмови, особливо коли вони пізно вночі верталися в Києві додому з якоїсь вечірки, зібрань і т. ін. й проходили Хрищатиком, де зустрічали десятки повій. Тоді В. Самійленко переривав свою мовчанку, й чуло, болюче реагував, бо це, як потім уже пригадував проф. С. Шелухин, нагадувало йому те, що й він „був сином гріха, а мати його—жертва панської спокуси... Така чиста й вразлива душа, як у Самійленка, не могла забути матеріного лиха й боліла ним, як таємним болем, тому крилася з ним так, що про це не знали навіть найближчі, інтимні його

¹ О. Тулуб: „Матеріали...“ *Op. cit.*, ст. 296-297.

² „Володимир Самійленко. Нарис з нагоди 35-літнього ювілею літерат. діяльності“. Тернів, 1921, ст. 7-10.

друзі, як Волкова та Верещинська, од яких у його не було таємниць, бо вони були для його, як мати для сина" ¹.

Вперше Самійленко викрив свою таємницю своєму другому найбільшому приятелеві, Ів. Липі. Про це Ів. Липа так оповідає: „У Тарнові (не відомо коли, але до 1922 року, Л. Б.) я був запрошений на його іменини. Після доброго обіду ми вийшли в садок і полягали там на сіні. Сивенький почав розповідати про свої дитячі літа. Про них він ніколи не згадував, а тепер, очевидячки, „найшла“ така хвиля. Ось що він розповів: родився він на Полтавщині, в Зіньківському повіті. Батьком його був поміщик Лисевич, а мати „временно обяваная“... Не були шлюбні“ ²... Наприкінці життя В. Самійленко розпочинає свою автобіографію, де для потомства вже докладно спинається на питанні про батьків і про своє походження ³. На цьому самому моменті поет застановляється й на передсмертнім ложі, проказуючи О. Тулубові ⁴. Отже, тільки в інтересах правди В. Самійленко з власної волі рядок за рядком розкриває дійсну правду про своє походження й перші роки свого життя.

Дитинство поетове минало в селянській хаті його дідуся й баби Самійленків; там набирався він і перших вражень та свідомості. „З дитинства в дідовій хаті між своїми кривними,—згадує поет,—я жив, оточений українською стихією: слухав бабусині казки (про трьох братів Кіндратів та інш.), що вона знала багато, слухав чумацькі пісні,—їх співав дядько Гарасим Бокітько (козак), що дід його чумакував,—і взагалі впивався чистою чарівною українською мовою Миргородського повіту“ ⁵.

Але не довго В. Сивенький перебував в осередковій української народньо-національної стихії. Сорочинський дідич Олексій Трохимовський, „що дуже не ухвалював,—писав поет,—поступовання мого батька з моєю мамою, закликав маму на службу до себе, як домоуправительку, з платнею 100 карб. на рік“ ⁶, „пообіцявши мене виховувати“ ⁷. І маленький Володимир увесь час перебував із своєю матір'ю на хуторі О. Трохимовського—в Михайлівці.

Коли в селянській хаті його оточувала тільки українська народня стихія, то в домі дідича з малих літ почалися

¹ Спомини проф. С. Шелухина, ще недруковані; за використання їх тут складаю авторові свою подяку.

² Ів. Липа: „Уривок із щоденника“, „Дніпро“ календар-альманах, Львів 1925 р.

³ „Автобіографія“ (недокінчена, Л. Б.). Вибрані твори, Київ, 1926 (писана для Мих. Обідного).

⁴ „Матеріали до життєпису В. Самійленка“, записані із слів поета. „За сто літ“, Київ 1928, кн. 3.

⁵ О. Тулуб: „Матеріали...“, *Op. cit.*, ст. 297.

⁶ „Автоб.“, *Op. cit.*, ст. 217.

⁷ „Матеріали...“, *Op. cit.*, ст. 297.

перехресні впливи двох культур: 1) народньої української з її казками, переказами, обрядовими й необрядовими піснями. „Коли вже хлопчиком я бував у дядька Г. Бокітька,—згадує Самійленко,—то слухав у нього цікаві оповідання якогось діда—великого українського патріота, що розповідав нам про запорожців (як вони обідали в цариці Катерини, як над ними глузували, що вони їдять без серветок, і як вони розповіли на запитання, як вони живуть без годинника та інш.“¹. Але, крім цих чисто історично-народніх екскурсів у недавнє минуле, що зв'язувалося у поета з селянською родиною з боку його матері, В. Самійленко, непомітно для себе, вбирав чисто народні культурні традиції і в домі О. Трохимовського: „Трохимовський, пам'ятаю,—пригадує поет,—любив співи й часто запрошував до себе дівчат і хлопців, що співали колядки та інші українські пісні. І я захоплювався українськими піснями, що співалися на селі й що чував від попів, коли вони з своїми синами приїздили до Михайлівки святити воду (бо там церкви не було) і після служби теж співали гарні українські пісні“². 2) Впливи культури письменницької, що йшли вже від інтелігентного, освіченого осередка, а власне від самого О. Трохимовського та його оточення. Тут на перше місце треба поставити родича чи приятеля Трохимовського, дідка років 60, Авксентія Киріякова, що приїздив до нього гостювати. „Це був приємний дідок, що часто декламував нам вірші Т. Шевченка, П. Гулака-Артемовського, а також свої українські та російські вірші. Мені тоді було років 7-8“³... Оцей дідок цілком випадково й несвідомо робив велике діло, кидаючи перші зёрна в дитячу душу Володимирову, сповнену українсько-народньої поетичної творчості, зерна української письмовної поезії, що безперечно глибоко западали в родючий, але ще не вироблений ґрунт, щоб там до певного часу перебути, аперцепуючи нові факти української лектури й перетворюючи наново національну свідомість юнака Самійленка. Тим часом на ці зерна ніжної національної культури й творчості новим і тяжким пластом лягли інші літературні впливи на майбутнього поета, — впливи чужої російської культури, французької та взагалі західньо-європейської. „Читати мене вивчила мати в 7 років, коли ми жили в Трохимовського в Михайлівці“⁴. О. Трохимовський навчив мене по-французьки читати“⁵. Від цих ще дошкільних часів і починаються впливи російської книжки, бо на-

¹ „Автоб.“, *Op. cit.*, ст. 217.

² „Матеріяли...“, *Op. cit.*, ст. 298.

³ *Op. cit.*, ст. 297-298.

⁴ „Матеріяли...“ *Op. cit.*, ст. 297.

⁵ *Op. cit.*, ст. 298.

ближалася шкільна пора, і Володимира треба було віддавати до російської школи. От у цій підготовчій гарячці й провадилася наука російською мовою.

„Перший поетичний твір,—записує з слів поетових Іван Липа у своєму щоденникові, — Самійленко склав, як йому було 4 роки... Дуже ним пишався й усім говорив“¹. Оце й усе з поетичної творчости В. Самійленка під час цієї дошкільної доби. Мало, а то й нічого вона не дає, щодо пізнання поетичних інтересів Володимирових та репертуару. (Далі буде).

Проф. Леонид Білецький.

ЗАКАРПАТСЬКА РУСЬ - УКРАЇНА В СЕРЕДНЬОВІЧЧІ.

Основні віхи соціально-господарського розвитку.

Соціально-господарська історія б. Угорської, тепер Закарпатської Русі-України, можна сказати, досі ще не опрацьована; роблячи спробу в тім напрямку, ми виголовили до друку „Нариси з соціально-господарської історії Закарпатської Русі-України“, а тут подаємо резюме першого тому нашої праці.

Південно-західній схил Карпат, від водороздільного кряжу й до Угорської рівнини,—от приблизно ширина території, що про неї йде мова; приблизна довжина сягає—теж грубо беручи—від р. Попряду до верхів'їв Тиси. До цієї території, власне поверхів'я Тиси, на початку II. в. по Хр. сягала римська провінція Дакія. Східні слов'яни перебувають на ній принаймні з кінця VI в., сусідуючи з південними й західними. Прихід мадяр наприкінці IX ст. це сусідство розриває; вони оселилися в Придунайській рівнині, і в значній мірі переймаються культурою різних слов'ян, що підбили чи з ними сусідили. Тільки з другої чверти XI в. мадяри, роздвигавши свої границі, починають наближатися до території, що вище накреслена. На ній жили вільні громади східних слов'ян, що на той час уже називали себе „руськими“ (цебто староруськими, пізніш малоруськими, тепер — українськими). Поширення границь Угорщини на територію „руської“ людности відразу ж несло для неї певні соціальні наслідки. Вся територія оповіщалася королівським маєтком, отже формально-правно володіння руської людности експропрійовано. На тій території вправляється якийсь час королівська замкова організація; на зміну їй з кінця XII в. приходять початки фєвдальної системи, й золота була р. 1222-го уявляє з себе хартію вольностей для фєвдальних зверхників. Роз-

¹ „Уривок із щоденника“, Op. cit.

давання територій феодалам, обірвані татарською навалою р. 1241, ще в більшій мірі оновилися по відході татар, і замковий лад на початок XIV в. зникає. За двома-трьома винятками феодали були чужі для „руського“ люду як національно, так і релігійно. Февдальні володіння, що обіймали цілі басейни рік, та замки фавдалів визначали силу февдалів у публичнім житті та соціяльне поневолення „руської“ людности. Поруч із світськими феодами розвиваються до р. 1498 феоди духовні, але виключно латинського духовенства. Православна віра „руського“ люду вважається за неповноправну, ця неповноправність стосується й до православного духовенства та монастирів, а це негативно відбивається й на їх матеріяльнім положенні та колонізаторській діяльності.

За потатарської доби усилюється колонізація краю. В ній розрізняємо стихійний приплив людности й планове закликання нових осадників. Русько-українська людність зо сходу (як словацька з заходу) вливалася в край головно стихійно, тоді як німецька — переважно планово. Тут причина, чому про прилив української людности (як і словацької) маємо мало документальних вісток. Найбільшу колонізаційну хвилю давала українська людність, не шукаючи для себе спеціальних вигід. Німці приходили в край на заклик і осідали, заручившись привілеями, головним чином по осадах міського характеру, чи засновуючи нові такі осади. Їх рух у цей край був такий сильний, що комітати Спіський, Гемерський, Шариський, Абауйський та Земпинський стали б були німецькими. Тільки українська колонізаційна хвиля, насамперед із Червоної Руси і в південно-західнім напрямі, вдержала названі комітати для слов'ян. Пізніш піднімається в північно-східнім напрямі слабша чисельно, але сильна культурно чесько-словацька колонізаційна хвиля, що й рішило долю краю на користь слов'ян. Першими стратилися позиції німецькості на селах; міста ж zostалися за німцями. Німецький елемент в краї відіграв визначну організівну ролю. Планова колонізація — полишаючи на боці привід і прикликання українських колоністів їх національними начальниками, кн. Ростиславом Михайловичем і кн. Федором Коріятовичем — відбувалася на німецьким праві в західніх частинах краю, а на його наслідуванні — волоським праві — у східніх комітатах: Берегівським, Угоцьким, Мармароським. В цих комітатах відбулася колонізація й волоським людом, що, однак, незабаром відлила на схід, заснувавши там Молдавське князівство; зосталося тільки кілька осад волоських, інші заповнилися українськими осадниками. Як зовсім незначний чисельно колонізаційний елемент уявляли з себе: цигани, мадяри, раци, італіки, мусульмани та жиди.

Збільшення населення відбивалося на його волі. Українська людність не зазнала рабства. Але з XIV в. почи-

нають для окремих її груп наростати деякі ознаки кріпацької залежності. Заведення р. 1351 дев'ятини, що платилися земельним зверхниками, проводить граничну межу між упривілейованими й неупривілейованими станами. За дев'ятиною приходять інші повинності, в тім числі й роботи на земельного пана. На початок XVI в. в найгірших випадках панщина досягає вже розміру одного дня на тиждень, а ще важніш — з половини XV в. зазначається тенденція відняти волю переходів сільської людности, що іноді, хоч і з перервами й непослідовно, також і реалізується. Масове повстання сільської людности під проводом Ю. Дожа жорстоко подавляється, після чого положення селянства погіршено пімстою переможців у двох формах. Одною з них були ухвали сейму з р. 1514, що заборонили вільний перехід і встановили максимальні повинності кріпаків. Другою — поява кодексу С. Вербовція під назвою „Tripartitum“. Відповідно до розвитку відносин, але перебільшуючи правний стан шляхетства та переменшуючи права селянства, Вербовцій ділить усю людність на дві групи: *populus*, якому належать всі права в державі, і *plebs* — безправна залежна маса, прикріплена до землі. Не зразу ухвалений сеймом, той кодекс, відповівши інтересам і бажанням шляхти, зразу став уживатися, а пізніш таки ухвалений, на кілька століть (до половини XIX в.) став ярмом для слов'янського селянства. Зокрема верхи української людности поспішили зачислитися в *populus*, склавши чи поповнивши групу дрібного шляхетства, покинувши свої низи не тільки соціально, але й національно. З українською народністю zostалися православні священики та селяни, однаково залежні перед упривілейованими земельними зверхниками.

Основу фєвдально-шляхетської зверхности над землями (як і титулів) становлять королівські грамоти; хто їх не мав, іноді підроблював. Основа селянського права — звичаєвий зв'язок із землею цілими громадами: громадські („стрільні“) землі підлягають гуртовій („ворошна“) правосвідомості. Тільки праця, вложена в певний клопоть землі на його розчищення насамперед з-під лісу („копані“, „чертежі“, „палеїниці“) — по народній правосвідомості — достаточний привід до індивідуального присвоєння (власне окремою родиною). Фєвдальну зверхність мають тенденцію — що бачимо й у Трипартитумі — переводити на власність. Однак своєрідну обмежену правом фіска й правом родини. Останнє обмеження — це наслідування слов'янського права великої родини — „задруги“ у південних слов'ян, „дворища“ в східніх (українців) і т. ін.; інститут великої родини панував і в Угорській Русі-Україні. Скристалізувалося поняття й давности зв'язку з землею, при чім воно — по Трипартитуму — було найневигідніше для переходових шарів між *populus* та *plebs* і для залежної людности.

Февдально-шляхетські території діляться на дві частини: панську (алодіяльну) й селянську (урбаріяльну). Адмініструються з королівських чи феодальних дворів. Прибутковість панської частини залежить не стільки від провадження господарства своєю режією, скільки від зисків із титулу *jura regalia minora (pertinentiae)*. Залежне селянство провадить господарство родинами-дворами й виробляє як зиск земельним панам, виконуючи панщизняно-оброчні повинності, так і податки державі та утримання духовенства. За незносність тих тягарів у нього один спосіб протесту — втеча.

Границі володінь означаються грубо: обводом по природних місцевих примітах (потоках, горах) з додачею штучних (затісок на деревах, копців тощо). Границя наз. хотар і площа між ними так само хотар. Площі виміряються „плугом“, „днем орання“, „угром“, а також часом праці, об'ємом висіву та возами зібраного збіжжя; лінійні одиниці: стріл із луку, с'яг, локоть, п'ядь і п'ясть, чух і шух, досконаліші — мотуз і прут; окремо стоїть риф.

Системи господарства примітивні. Лісове господарство зводиться до боротьби з лісом („ортування“), вигоди лісів власне в їх побічних продуктах і фавні. Сільське господарство розвивається рівнолежно із зменшенням площ лісів та дикого шкідливого для нього звір'я. В ньому панує скотарство. Рогата худоба продовжує види турів. Від кочівничого скотарства переходять до осілого. Деякі роди (вівці й особливо кози) вигодовуються цілий рік на півніжному кормі. Широко розвинене свинарство дає схрещення диких свиней із свійськими („моголиця“) й вигодовується цілий рік по лісах, зимою — на опалих жолудях, орішках тощо. Зернові системи в лісово-гористих місцях мають характер підсічно-наливної (*Brandwirtschaft*), у низинах від переліжно-мандрівної еволюціонують до двохпільної. На переході від рівнини до гір по соняшних узбіччях появляється не без впливу італіків („вінцлери“) культура винограду, набираючи першенства в цілій Угорщині. Виноградні площі виміряються об'ємом вина й часом праці („копашами“, „мотиками“). Такі промислові рослини, як конюшина, картопля, кукурудза, тютюн іще не знані; гречку (в місцевій мові „татарка“) — за народними переказами — занесли татари. Первісні пастуші тимчасові житла в формі куренів („колиба“) еволюціонують до сталих примітивних хат („хижа“), з огнищем посередині, що ogrівало й освітлювало; з огнища розвивалася піч, спочатку з виходом диму просто через двері і т. д. Заложена стала хижа на лісовій (природній чи розчищеній) прогалявині („лаз“) розвивалася в осаду. Їх назви відбивають самі різноманітні місцеві особливості, в тім числі народність осадників. Сувору природу й час від часу переживані стихійні катастрофи тяжко було через примітивність техніки

переборювати силами родин-дворищ. Продовжуючи кровні згуроджування людських зусиль у певних випадках самі собою повстають добровільні скооператизування праці української людности, скеровані на ловецтво, рибальство, хов-випас худоби, боротьбу з лісом тощо.

Натуральні умовини життя, коли господарства уявляли з себе замкнені одиниці, примушували господарів самим і все на себе виробляти. Поруч із цим хатнім виробництвом із часом по селах появляються перші ремісництва; були то насамперед ковальство, ткацтво й переписування священних книг. Епоху в ремісництві приносить прибуття саксонсько-фландрських ремісників, власне занесенням цехової традиції. Під їх впливом містечково-мійське ремісництво набрало статутарно-цехового характеру. Цехи були німецькими земляцтвами, релігійними (насамперед католицькими з зачатку) братствами, до них не приймано засадничо синів пастухів і т. ін. — цим вимогам українська людність не відповідала, і тому їй не знайшлося місця в цехах. Предтечею фабрики являється в пізню добу середньовіччя водяний млин,—перше використання водяної енергії в промислових цілях; поруч із ним треба згадати заклади виробу спиртових напоїв. Ще більше знайшло собі приложення велике індустриальне виробництво в підземних багатствах, головно Мармарощини. Цілий край, можна сказати, просякнутий різними мінеральними джерелами. Багатий на самі різноманітні мінеральні поклади, до золота включно, що починали розробляти, особливо сіль. Ще в добу поширення на верхів'я Тиси римської Дакії там, у районах пізнішої Мармарощини, добувалася сіль. Копання не припинялося за наступного болгарського володіння краєм, продовжувалося й за все середньовіччя. Копалася сіль викликаними німецькими робітниками, вивозилася (сухопуттям і сплавом по Тисі) місцевою українською та польською людністю. Сіль була предметом вивозу не тільки на внутрішній ринок Угорщини, але й експорту за границю.

Шляхи сполучення тільки природні, і то в зачатковій стані. З суходільних доріг найстарші були міжнародньо-транзитні, що пересікали Карпатський кряж через натуральні переходи — вікна між західною й східною Європою; до найстаріших належали й соляні дороги (viae saliferae). Вони спочатку пропускали тільки в'ючний транспорт; через річки переходжувано вброд, згадки про перші мости (з дерева) зрідка зустрічаються починаючи з XIII в. Розширення природних стежок до проїзду возом робило з них власне дороги,—далеко не скрізь і не завжди проїзджі. Водяним шляхом була власне р. Тиса, що використовувалася для сплаву соли на плотях. Цілям комунікації служать і зачаткові поштові зносини: через огазію, гонця, сталих перевозників пошти, але нерегулярно, як то було, напр., по Мукачівській

домінії приблизно з р. 1380-го. Віддаль змірялась днями ходи; час—натуральними його вривками: віком (людей), роком, днями, добами дня. Додаткові опорні пункти в літочисленні давало людності християнство своїми святами й постами; крім того, кріпацтво термінами відбутків: напр., грошевий оброк збирався на св. Михайла й св. Юра і т. д., нарешті, господарською подією — кожнорічного „мішання“ овець за вигону їх на полонини. Календарів іще не існувало; годинників теж (перший годинник у краю на церкві в німецькім Бардійові появився р. 1419).

Такі передумови міново-торговельного обороту.

Ранній обмін мав міжплемінний пограничний характер. До деяких пунктів обміну пристосовується пізніша поява підгірських містечок. Найстарішими професійними крамарями були мандрівні з арабів (сарацин та ізмаїльтян) та жидів; згодом арабів заступили купці балканського походження. З Передньої Азії, Царгороду, Венеції та Генуї привозувалося для февдальних дворів і церковно-монастирської служби предмети люксову, приправи до страв, шклянні вироби, оливу, ладан тощо, а вивозувалося невільників (приблизно до кінця XIII в.), сіль, вина, шкурки звірин та бардієвські й т. ін. полотна. Зовнішній обмін сягав також Київської Русі, Чех, Саксонії. З р. 1347 торг із Руссю й Польщею монополізують Кошиці, діставши право „складу“ (Stapelrecht чи locus depositum), що з кінця XV в. належало також Бардієву, Пряшеву, Левочі, Кежмарку та Подоліну; чужим купцям від р. 1305 заборонений продаж на роздріб. Обсяг предметів торгівлі означувався зародковими умовинами транспорту, здібністю товару до самопересування (невільники та коні) і небезпечністю подорожування навіть для самого купця. Внутрішня тогівля провадилася по ярмарках; кроком уперед була пізніша поява тижневих торгів. Як ті, так і ті відбувалися в дні визначних свят чи то по неділях. Торгівля обтяжувалася пограничними, а ще більше внутрішніми митами, що їх побирали держава, міста, февдали; сітка внутрішніх застав із часом ставала густішою.

Приблизно до XI в. обмін провадився головно in natura. Ранні гроші були або з предметів неметалевих (шкурки куниць, сіль тощо), або чужі — найдавніш середньоазійського (диргеми й саманідські) та візантійського (bevand) походження; за ними гроші сусідніх слов'янських держав (гривни, чехи, грошени) й нарешті грошова система Карла Великого, що числилася на вагу (1 ф. = 8 довгим солідусам). Національно-угорська грошова система починалася яловою короною; до неї нав'язано металеве биття за кор. Степана Св., так що одна ялівка = pensa auri. Биття грошей здавалося в оренду приватним підприємцям. Постійне фальшування монетного

биття й натуральний спад цінности срібла тягли за собою постійні знецінення угорського динара. Від 1325 р. починають бити „угорські дукати“ (в Кремниці на Словаччині), й грошівництво Угорщини стало біметалічним. По Трипартитуму грошова система випадала так: 1 гривна -- 1 марці 4 угорським золотим, а 1 уг. зол. -- 100 динарів. Врешті, з огляду на фальсифікацію грошей, деякі міста (Кошиці в початках XV ст.) іноді випускали свої бони. Загальна чи звичайна оцінка речей по Трипартитуму роблена в подвійний спосіб. Коли був знаний річний зиск, то оцінка робилася капіталізацією зиску з 10%; в противнім разі виступала лімітована оцінка (*aestimatio communis*). Оцінки ті мали грубо приблизний характер як через мінливість реальної цінности грошей, так і тому, що майже кожне місто й кожна околиця мали свої міри водянкуватих (відро, гелета, коновчина, око) та сипких (кобель, віко, купа, іця) річовин. Замість ваги уживаються ще міри сипких річовин; першою (запозиченою) мірою ваги починає вживатися „камінь“. В ділянці кредиту антихристичке право заставне; легалізація позичкового відсотка між християнами з каноничного права приходить в Угорщині з р. 1425; позики за відсоток були монополем жидів, і на р. 1436 - й королівським привілеєм означено розмір відсотка — коли він не був умовлений — з кожних 100 дин. по два дин. тижнево.

За сприятливих обставин, насамперед географічних, певні осаді, заселені німцями, розвиваються в містечка, а далі й у міста, — осередки ремісництва та торгівлі. Особисті привілеї німецьких осадників поширюються на їх осаді й потім на містечка та міста, з яких деякі досягають положення „коронних“ і „вільних королівських“; їх самоуправління організується на „німецькім“ праві; там же зароджується сучасна власність та нерухомість. Февдали розвивають боротьбу з уділеннями міських донацій і переводом підданських міст у свободні. В житті міст переважає звичаєве право; на початок XV в. з'являється й компіляція (анонімна) міського права Угорщини. Міста Закарпаття здебільшого розташовані безпосередньо в підгірських рівнинах чи по долинах. Схематично беручи, вони повставали в напрямку від заходу на схід: наймолодші — це міста східньої Мармарощини. Особливо густа сітка містечок та міст була в середньовіковій Земліничині, — багацько з них у новіші доби здеградувало на положення звичайних осад. За взірць правного устрою карпаторуських міст послужила організація німецьких міст на Спіщині. Типовим прикладом розвою міст у західній частині краю може служити розвій Бардієва, в східній — Севлюша. За взірцем останнього розвивалися п'ять коронних міст Мармарощини. За характеристичний для міських конституцій цих міст може правити статут Сигіта, що, між іншим, містить у собі цікаві загадки для історика права; побут, прав-

ний і господарський бік підданських міст характеризує розвиток Мукачева. Карпаторуські міста не захищали кріпаків, втікачів до них, від видачі. Українському людові утруднювано просочуватися до міст; коли він там і траплявся, то не як рівноправний із німецькими городянами. Але в нього, з природи пастушого й хліборобського, й не було нахилів до торгівлі, ремісництва та міського життя. Так означився на майбутнє чужий неукраїнський характер міст в українській краї.

Отже, середньовіковий соціальний розвій кінцець-кінцем закінчився для української людности: експропріацією земель, відняттям їй волі, позбавленням своєї шляхти, на решті відтисненням від міського життя. Цим передпрішено їй тяжку долю на наступні століття.

Проф. Олександр Мицюк.

УКРАЇНЬСЬКА ПОЕЗІЯ 1890—1900-х РОКІВ.

I.

В українському духовому житті 90-их рр. XIX ст. займає визначне місце жвава літературна полеміка, що не спинялася довгий час і велася різними людьми. Розпочав її Б. Грінченко, що 1891 р. зачепив був гострими словами мову галицьких поетів. За галицьку поезію гаряче заступився І. Франко, закидаючи, не все справедливо, східньоукраїнським поетам несерйозність та надмірний мовний пуризм; при тому домагався зближення української поезії до європейської. До Франкової статті додав редактор львівської „Зорі“ В. Левицький обoronу мови свого часопису; а М. Шкаличенко виступив проти особистої критики в важній справі чистоти рідної мови; І. Кокорудз домагався повного критичного словника української мови, як єдиної основи для справді доброї мови; А. Кримський розглядав русизми, полонізми й провінціалізми в українській літературній мові, домагався російсько-українського словника, висловив кілька завваг про зміст українських віршів та сподівався, що в поезії „маленька Галичина переважить велику Україну“; вкінці й сам Грінченко заявив, що даремне вмішується в цей спір москвофільська „Галицька Русь“, бо це хатня справа самих українців. Цей спір за мову перейшов і на 1892 р., бо тоді І. Верхратський у тій самій „Зорі“ розібрав на основі граматично-діалектологічних студій Грінченкові мовні завваги, а й Грінченко відізвався ще раз.

Уже цей спір показує, що зацікавлення літературною справою дуже зросло в Галичині в порівнянні з 80-ими рр., а його подекуди живіший тон свідчить, що літературні питання доходять уже й до серця людей. Доказом того є ще й те, що полеміка на літературні теми вже не втихає й ви-

кликає в 1891—94 рр. цілі, доволі об'ємисті брошури. Щоправда, там говориться не тільки про літературу, але літературні справи займають у них дуже важне місце. Говорю про такі публіцистичні праці, як І. Баштового (І. Нечуя-Левицького): „Українство на літературних позвах з Московщиною“ 1891 р. та відповідь йому М. Драгоманова в „Чудацьких думках про українську національну справу“ 1892 р. і П. Вартового (Б. Грінченка): „Листи з України Наддніпрянської“ 1892—3 р. та відповідь йому також Драгоманова в „Листах на Наддніпрянську Україну“ 1893 р.; доповнюють ті гадки Драгоманова й інші його публіцистичні писання з 1889—1891 рр.

Баштовий у статті, написаній із приводу пристрасної критики Н. Пипіна на історію української літератури О. Огоновського, виказує право на самостійність української літератури й разом із тим несправедливість усяких її обмежень. Його стаття має переважно історичний характер, але при тому порушено там до 20 чисто літературних справ. Драгоманів докоряв Баштовому, що він у своїх історично-філософських думках користав тільки з російського письменства; тому Драгоманів подав багату західноєвропейську літературу згаданих Баштовим питань, справляючи помилковий погляд на них, і дає ширший та замітний погляд на яких 30 літературних питань. Всі його гадки зводяться до того, що українська література повинна видавати твори справді європейського значення, щоб могла зрівнятися із європейськими літературами, що українські письменники повинні здобути собі справжню європейську освіту, що вони повинні стояти в безпосередньому зв'язку з Європою й що українське письменство повинно стати наскрізь поступовим. Все інше (також нарікання на перешкоди українському письменству, на обрусіння й под.) обходило його менше. Той сам дух віє також і з полеміки Драгоманова з Вартовим, що зачепив до 30 літературних справ із національного погляду. Драгоманів у відповіді йому порушив яких 50 літературних питань.

У всій цій літературній полеміці відчуваємо виразно один характеристичний момент — момент перелому й виживання. Так і відно, що завершилась якась доба в політичному, суспільному й культурному житті України й що стоїмо перед чимось новим. Відти критичний огляд минулого, відти різкі, терпкі, не все справедливі, але життєтворні заваги Драгоманова про давнішу й сучасну йому українську літературу, що його не вдоволяла, бо була пережитком. Нові, ширші обрії вказує він українському національному життю й разом із тим також українському письменству, а головна істота тих вказівок, як згадано, звучить: порівнятись із Європою, не зважаючи на всі перешкоди, або полишитись на незавидному становищі малозначної провінціальної літератури для домашнього вжитку. І даремне здіймають свій

голос проти того справді неблаганого й навіть жорстокого присуду Баштовий і Вартовий — їм приходиться вкінці погодитись із тим! Нова струя європейського поступу проривається в українську літературну критику, хоч Драгоманів не був ані властивим істориком літератури, ані не дав якоїсь замкненої системи літературно-критичних студій.

І ось критика української літератури, зокрема поезії, починає спиратись на інших, ніж досі, основах. Літературна полеміка прибирає скоро інший характер, ускладнюється й стає тим самим трудніша. Видно це хоч би по тій важкій боротьбі, що її довелось незабаром звести молодому поетові Василеві Щуратові — важкій, бо вона дотикалась основ поезії, а велась із Іваном Франком, тоді вже досвідним і відомим письменником. Місцем для цієї прецікавої боротьби стала знов таки львівська „Зоря“, а велась вона прозовими критично-теоретичними статтями й віршами. Розпочав її Щурат, що різкими словами зачепив Франка в статті: „Др. Іван Франко“. Як додаток до того літературного портрету надрукував Щурат статтю: „Французький декадентизм у польській і великоруській літературі“. Франко відповів поезійкою: „Декадент. [В. Щуратові]. По причині його замітки в „Зорі“ 1896, ч. 2, ст. 36“. Продовженням тієї боротьби є Щуратова стаття з 1897 р.: „Поезія зів'ялого листя в виду суспільних завдач штуки. [Прочитавши ліричну драму І. Франка: „Зів'яле листя“] і його поезійка: „Се не декадент!“ Може бути, що тією боротьбою подиктовані також Щуратові поетичні переклади в згаданих річниках „Зорі“, передусім французького Теофіла Готьє й польського Казіміра Тетмаєра.

Піддавши в першій статті докладній критиці Франкову творчість, Щурат висловлює при тому такі основні погляди на поезію загалом: 1) Вартість поезії лежить у реалізмі, тобто в вірному віддзеркаленні подій та людей, одначе не в первісному виді, але в свобідних комбінаціях. 2) Цей реалізм не повинен переходити в крайній натуралізм, бо деякі явища не погоджуються з розумінням краси й їх треба поезії обминати. 3) Також не повинна поезія надмірно причорнювати життя, якщо це не є вплив реального способу писати. 4) Коли краса є реальний чинник у поезії, то вже скоріше можна погодитись із чаром гарного романтизму. 5) Тенденційність шкодить поезії, бо тоді поезію заступає часто риторика. 6) В поезії треба цінити оригінальний помысл і вираз, — і це, власне, є декадентизм. 7) Але це не спиняє чужих впливів, бо знання чужих літератур цінне.

Хоч ці Щуратові погляди годі схарактеризувати, як змагання до „мистецтва для мистецтва“, бо він вимагає живого життя й живих людей, то все таки вони дуже зближені до естетичного імпресіонізму, що з кін. ХІХ ст. склався в усіх європейських країнах, і до того зовсім розходяться з погля-

дами Франка, що головною метою своєї поезії ставив службу для суспільства. Коли ж іще Щурат назвав Франкове „Зів'яле листя“ проявом декадентизму, хоч і в кращому розумінні, то він певне був свідомий, що цим словом кидає гострий виклик, бо первісне значення слова „декадентизм“ усе зв'язане з упадком. Тому в статті про французький декадентизм намагався він вяснити ближче цей літературний напрямок, указавши на заслуги його визначних представників та їх менше талановитих наслідувачів, що любуються, між іншим, у хоробливих душевних станах та в малюванні відразливих предметів. Далі обговорює Щурат декадентські прояви між чехами, поляками й росіянами. Франко, зачіплений у самих основах своєї творчості, відпекався в поезії „Декадент“ тієї назви, що є для нього образою, при чому він кидає й камінчик у Щуратів горód: „Я не люблю безпредметно тужити, ні шуму в власних слухати ухах“ (пор. Щуратову поезію про неприязні нічні тіні). Він осуджує рішуче хоробливий декадентизм, а хоч його життя було важке, „так ще ж оскомини хронічної не маю, катар кишок до мене не прилип“. Його поклик: „праця, щастя і свобода“, він — „мужик, пролог, а не епілог“, він живе з життям, йому ні від чого дуріти й настроювати ліру на „шрррум“. Щурат відповів передусім також віршем, де він показує, що Франко не зрозумів слова „декадент“, і різкими словами знову протестує проти надмірного натуралізму (не є декадентом той, „хто замість цвіту гній приносить з піль“), стає в обороні туги за мріями-ідеалами, відплачується Франкові також особистими натяками („не злюбивши безпредметних туг, предметом пісні вибрав парламент“, або, парафразуючи Франкові слова про того, хто „з п'ющими ллє в пельку“), заявляє:

„Бо декадент поет не фарисей,
 Єго пісні — душі єго фермент!
 Він епілог пролога! Він ідей
 Збагнувши світ, нових жде — декадент!“

А в статті про поезію зів'ялого листя він іще раз підкреслює, що Франко даремне ображується назвою декадент, „взявши похвалу форми поезій за догану їх змісту“. Далі обговорює критик добрі й злі сторінки „Зів'ялого листя“ та признає тій збірці назагал справді високу мистецьку стійність і оригінальність, хоч вона місцями зближена до французької й польської поезії. При тій нагоді Щурат висловлюється знову проти поетичного песимізму без причини та погоджується з поглядами Макса Нордау на суспільні завдання мистецтва (майбутнє має „хіба штука нереалістична в тіснім значенні слова, немістична і неестетизуюча... що поставить собі завдання: підносити, скріпляти й убагороднювати людину“, штука з демократичними завданнями). Отже, тут Щурат уже наближається трохи до Франка, бо домагається від мистецтва

суспільної служби (хоч і в особливому розумінні). Та й критика Франкової поезії випала тепер куди лагідніше...

З цієї літературної полеміки бачимо, що галицька поезія стала рішуче входити на шлях глибшого розуміння своїх завдань. Разом із тим зміняється й сама літературна полеміка, — її дотеперешні основи виявились уже недостаточними супроти розвитку самої української поезії. Появляється нова літературна боротьба, що їй початок дав В. Щурат. Це, здається, перший раз з'являється на українському ґрунті така полеміка в ширших розмірах. Вона не є даліше продовження попередніх подібних явищ, а є щось нове, що показує на зовсім інше розуміння завдань української поезії. Полеміка з приводу поезії стрічається в українському письменстві вже й давніше, але її характер не такий. Не так то ще давно, бо в 80-их рр., бачили ми боротьбу з приводу писань Михайла Старицького, що намагався поширити рамці української літератури, але це була в дійсності полеміка про межі української мови й письменства, бо його пробували деякі критики звузити. Ширшу мету мають згадані завваги Драгоманова про українське письменство, але вони майже не дотикають теоретичних завдань поезії загалом. У Щуратових статтях немає вже оборони української літератури чи її меж — це вже пройдені стовпи, немає там і суперечок про загальні основи українського письменства — це вже також вирішена справа для справжнього поета; Щурат говорить тільки про мистецький (і частинно-суспільний) бік українського письменства. Додати б, що новіші дослідники признають Щуратові в основі рацію — в тодішній Франковій поезії знаходяться справді деякі риси декадентизму, хоч як рішуче він сам це заперечував: синтезуючи суперечності власного суспільства, відбив Франко в своїй творчості також і декадентизм. Тільки Щурат не завважив, що, вкладаючи героєві „Зів'ялого листа“ в руки револьвера для самогубства, Франко засудив тим і декадентизм на смерть. Також Франко мав безперечно рацію, відчувши образу в назві „декадент“, — таку образу відчували навіть письменники, що самі себе називали декадентами, вони її й змінили.

II.

Ми бачили велику різницю в полеміці Грінченкової і Щуратовій. Воно й не дивно — це була різниця двох поколінь українських письменників. Бо хоч Грінченко відчував, що старі життєві форми ламаються, що ідеологія зміняється, він усе таки ідейно й психологічно був ізв'язаний із старим поколінням української інтелігенції більш народницького типу.

А нове покоління 90-их рр. XIX ст., що до нього належить і В. Щурат, ішло вже іншими шляхами. Франко зав-

важує, що в 1880—1900 рр. з'являється нова генерація українських письменників, що її він називає „Молодою Україною“. Але й з тієї „Молодої України“ виділює він окрему громаду письменників 90-их рр.: „В останніх роках минулого десятиліття (тобто в 90-их рр.) на нашій літературній горизонті появилася група молодих письменників, вихованих на взірцях найновішої європейської літератури, тієї, що, сприкривши собі широкі малюнки зверхнього оточення, головну вагу творчості поклала на психологію, головною метою твору штуки зробила: розбудження в душі читача певного настрою способами, що подають новочасні студії психології й так звані психофізики“.

І справді, 90-ті рр. XIX ст. починають нову українську літературу, нову поезію. Не даром той час аж до поч. XX ст. признають добою перелому в українському письменстві. Пробувано схопити різні політичні, економічні й соціальні причини того перелому, щоб показати, як „нові форми соціальної психології та ідеології цієї української інтелігенції (письменників)... зумовили нові напрямки в українському письменстві, зумовили нову тематику, нові особливості художньої мови, композиції, художніх малювальних засобів, вибір нових образів, словом, зумовили своєрідні стилеві особливості українського літературного модернізму“ (І. Миронець).

Середину 80-их р.р. XIX ст. можна вважати завершенням поверх 20-літньої пошевченківської доби; дальшим ступенем розвитку була поезія Б. Грінченка і В. Самійленка. Однак поруч із тією поезією, більш народницькою, і деколи навіть у тих самих письменників, розвивається й поезія, що змагає до зближення з Західною Європою й до нагромадження культурних цінностей. Батьком тієї поезії признають П. Куліша, хоч такі явища трапляються розрізнено вже й перед ним, і далі зачисляють до її представників: Я. Щоголева, С. Руданського, Л. Глібова, В. Самійленка, А. Кримського. Та передусім продовжав це змагання М. Старицький, і його разом із Кулішем треба признати вже безпосередніми предтечами нової української поезії 90-их р.р. Скріпив цю Кулішеву традицію своєю сильною індивідуальністю М. Драгоманів,—і під його безпосереднім впливом виростають такі незвичайно величні представники справді європейської поезії в Україні, як галичанин Іван Франко та волинянка Леся Українка. Сюди пристає й молодий галицький поет В. Щурат, що з ентузіазмом піддається впливові Франка й частинно Драгоманова. Тим самим і визначається місце Щурата серед галицьких поетів модерністичного напрямку. Хоч українську модерну поезію в літературі починають найчастіш аж від поетичного маніфесту М. Вороного 1901 р., то властивий ґрунт для неї дала діяльність

тих письменників, що про них згадав Франко, як про нове покоління 90-их р.р. і що їх схарактеризовано, як борців за поширення українського письменства в душі європейських культурних цінностей.

Переглядаючи бібліографію української поезії 1890-1900 рр., бачимо там такі видання віршованих творів окремими книжками (полишаю на боці поезії, поміщені в різних часописах, читанках, альманахах і под.):

1890 р: В. С. Александров: Чижикове весілля. Живе озеро; І. Франко: Сурка; В. Чайченко: Могутній Комар (та ін., і 1895 р.); Івась Удовиченко, народня дума; Ю. Словацький-В. Кальба: В Швайцарії; М. Макаровський: Наталя, або дві долі разом (вид. друге); І. А. Базилевський: Тернова дорога до кращої долі. Повість в стихах; Гомер—П. Байда: Одиссея (ч. II—1892 р.); О. Колесса; В пам'ять Осипа Федьковича; Г. Гейне—В. Конін: Тангайзер. Легенда; В пам'ять вечерниць Тараса Шевченка; М. Лисенко: Збірник народніх українських пісень. Третій десяток¹; Грицько Кобзарь: Сборник малоросійських народных пѣсень. Въ двухъ частяхъ (і 1892 та 1894 р.); Грицько Кернеренко: Невеличкий збірник творів; Руський Соловей: Народная ліра; Л. Глібов: Байки; А. Рубець: Сборникъ украинскихъ народныхъ пѣсень. Выпускъ V; Олексій Попович (і дві інші думи); Квітка: Збірник; С. Легасов: Молодий чумак (і 1894 р.); В. Саміленко: 3 поезій. Частина перша.

1891 р: І. Франко: Лис Микита (і 1896 р.); В. Чайченко: Дума про Княгиню-Кобзаря (й ін.—і 1897 р.); У. Кравченко: Нановий шлях; Байрон—П. Куліш: Дон Жуан; І. Тарасенко: Ганнуса. Лівобережна поема; О. Колесса: При кам'яному затоні; Г. Кернеренко: Щетинник; Рідний Зільник. Збірник, вид. Василь Лукич.

1892 р: В. Щурат: Вірш на смерть д-ра Юліяна Целевича; Л. Українка: На крилах пісень; Гайне—І. Франко: Вибір поезій; І. Франко: Пригоди Дон Кіхота (і 1899 р.); В. Чайченко: Скарб та другі вірші; Нановий рік; Гайнс—Л. Українка і М. Ставицький: Книга пісень; Метелиця. Малоросійській пѣсенникъ; А. Коцилинський: Пісні, думки і шумки; Черноморець: Сборникъ малоросійскихъ пѣсень; К. Лірник: Пісні лірника; А. Василенко: Найкращі малоруські пісні.

1893 р: П. Куліш: Дзвін; І. Франко: 3 вершин і низин (друге вид.); І. Франко: Панські жарти; П. Куліш: Товітові слова; Проліски. Збірник з віршів (11 авторів); В. Чайченко: Під хмарним небом; П. Т. Рябошапка: Розбита бандура; В. Александрів: Пісня про всяку рибу; В. Чорнушенко: Квіточка; М. С. Кононенко: Княгиня Кобзар; А. Гавриш: Закохана. Поема; М. Сзајка: Dola Marusi; Piñia; В. Чайченко: Дума про Княгиню-Кобзаря та інші вірші; Овідій—І. Сердешний: Метаморфози (і 1896 р.).

1894 р: В. Чайченко: Книга казок віршем; П. Граб: Пролісок; Л. Українка: Роберт Брюс; Г. Чулай: Зірка. Збірник з поезій.

1895 р: В. Щурат: Lux in tenebris; з тюрми. З великоруського переклав Василь Щурат. Пісня про Роланда. Старофранцузький епос. Із оригіналу переклав Василь Щурат; П. Куліш: Виписки з „Позиченої Кобзи“; О. Маковей: Поезії; М. Чернявський: Пісні Коханя; І. Франко: Абу Касемові капці (і 1899 р.); Гавлічек-Боровський—І. Франко: Цар Лаврін; Живі Струни; Б. Грінченко: Пісні та думи; Б. Грінченко: Байки (двічі); Н. С. Ж.: Пророчий сон патріота; Т. М. Приходько: Щира любов. Поема; О. Гавриш: Ца-

¹) В 1890-1900 рр. появилось багато українських пісень із нотами,—не маю спромоги подати тут їх повну бібліографію.

рівна Русалка; М. Лисенко: Збірник народніх українських пісень. Вип. 6-ий; Л. Глібов: Байки.

1896 р.: І. Франко: Зів'яле листя; І. Франко: П'яниця; П. Граб: З півночі; Е. Озерська-Нельговська: Маруся Чураївна; Г. Кернеренко: В досуужий час; О. Романова: Пісні, думки, легенди; А. Хведорович: Збірничок українських пісень. З нотами.

1897 р.: П. Куліш: Позичена Кобза; О. Маковей: Подорож до Києва; 200 найкращих українських пісень; П. Граб; Доля. Переспіви; В. Масляк: З чорного шляху; Хлопські пісні; Б. Грінченко: Думи Кобзарські.

1898 р.: В. Щурат: Соті роковини. Пролог, виголошений на святочнім вечері руських Товариств у Перемишлі в соті роковини відродження руського народу 8. XII. 1898; В. Щурат: Пам'ятка святочного обходу Сотих Роковин відродження Руського Народу Руським Дівочим Інститутом в Перемишлі 20. XII. 1898; В. Щурат: Мої листи; І. Франко: Великі роковини; І. Франко: Мій Ізмарагд; П. Граб: Кобза. Співи і переспіви; Д. Вінцовський: Війна мужака з заяцем; О. Козловський: Із поезій засудженого на смерть; Р. Б. Хома Баглай: Звіршував П. Г. Видав Б. Грінченко; Я. Щоголів: Слобожанщина; Бібліотека для руської молодіжї III. Вільховий Король. Пісня Гетого der Erlkönig. До снів молодости. Поезії Е. Мандичевського; Д. Мордовець: Козаки і море. Поема; Д. В. Куліш: Лірні твори. Частина перша. М. Чернявський: Донецькі сонети.

1899 р.: М. Конопницька—В. Щурат: До Жінщини. Поема; Н. А. Кузьменко: Дозвілля; І. М. Стешенко: Хуторні сонети; І. Франко: В пленері; І. Франко: Поєми; П. Куліш: Досвітки; П. Куліш: Маруся Богуславка; П. Карманський: З теки самовбивця; Л. Українка: Думи і мрії; К. Федьків: Руський співаник; І. Погорецький: Зів'ялі цвіти; Марія—Повчанський Вінец.

1900 р.: І. Франко: Із днів журби; І. Франко: Пісня руських хлопів радикалів; Щирі сльози над могилою П. О. Куліша; Вік; Пушкін—Д. Йосифович: Казки; Б. Лепкий: Стрічки (з датою 1901).

Не згадано тут творів давніших письменників, нпр.: В. Кулика (1894), С. Руданського (від 1895) та ін. Розуміється, крім того друкувало ще багато старших і молодших поетів свої поезії розрізно по часописах, альманахах і т. ін. І так, нпр., у самій львівській „Зорі“ бачимо в 1890-1897 р.р. ще назви яких 50 поетів.

Полишаючи на боці з вичисленого віршовані байки, казки, перерібки для молоді й под., бачимо, що це справді поезія доби перелому. Є тут поезії, що віддзеркалюють недавні ще спори 70-их і 80-их р.р. за ширші межі української мови й літератури та інші питання тих часів (нпр. дві Кулішеві віршовані передмові до „Позиченої Кобзи“ та його давні, надто суб'єктивно-критичні погляди на козацтво й історію України та особисті розрахунки з українською суспільністю в першій частині „Дзвону“). А вже зовсім далекими й навіть архаїчними тонами дзвенить запізнена романтика патріархального слобожанського хуторянина Щоголева, а ще надто його холодна стриманість, щодо української справи, мови й літератури. До старшого напрямку належить і В. Александрів, один із поетів пошевченківської пори з гурту Кониський—Старицький, хоч своїми темами він відходить уже від етнографічної поезії часів

„Основи“. Пошевченківській поезії з її баладовими й романтично-сентиментальними настроями платить данину й Леся Українка своєю першою збіркою, та Грінченко, бо деякі його вірші є просто перерібки Шевченкових, не згадуючи вже про численних поетів нпр. у „Зорі“. З другого боку кінець 90-их р.р. приносить уже й поезії Козловського та Карманського з їх надто песимістичними настроями, за ними йде й Лепкий. Сюди належить також Франко з своїм „Зів'ялим листям“, де поезія душевного розбиття й вибуялого індивідуалізму знайшла такий величний вираз. Українська модерна поезія захоплює скоро й Леся Українку, що в своїх „Невільничих піснях“ (1895-6) дає поезію твердої мужности на зовсім новий лад із свідомим тоном новаторства. Цей тон бадьорости, протесту проти сліз, віри в краще майбутнє, видний зрештою виразно вже на самому початку 90-их р.р. в поезії У. Кравченко, хоч вона ще трохи сентиментальна; деколи пробує такого бадьорого тону й Грінченко, хоч це переважно поет смутку й сліз. (Кінець буде).

Проф. Д-р Ярослав Гординський.

КОЛИ НАПИСАНЕ МОНОМАХОВЕ „ПОУЧЕННЯ“?

Підсумовуючи здобутки науки в справі т. зв. „Поучення¹ дітям“ князя Володимира Мономаха (як Київський князь 1113—1125), пише дослідник нашої літератури: „Учені досіль не означили докладно тексту Поучення... Розходяться також у думках щодо часу написання „Поучення“, бо одні відносять його до 1099-го р., інший визначає час на 8—10 лютого 1106 р., вкінці більшість відносить його до глибокої старости Володимира Мономаха, що вмер 1125 р. Останні метафорично пояснюють вислів „Поучення“ „сидячи на санях“, даючи йому значення близькості смерті, бо був звичай тоді возити мерців і зимою і літом саньми“². І справді, інші автори новіших оглядів літератури чи історіографії теж не могли вказати певної дати. § Ол. Барвінський пише: „Поучення Мономаха, збережене в Лаврентієвім списку Літописи під р. 1096, уложене під впливом візантійських взірців, а особливо на взір таких „Поученій“ у „Збірнику Святослава“ (з 1076³ р). Однак, воно було написане пізніше, ймовірно під кінець життя († 1125-го р.), бо весь зміст вказує на доволітній життєвий досвід, який він хотів виявити

¹ Або: Наука дітям.

² Мих. Возняк: Історія української літератури. Том. I. Львів, 1920, стор. 147-148.

³ В тексті помилково: 1096.

в своїм писанні перед смертю¹. Подібно і проф. Дмитро Дорошенко вважає його „зложеним десь при кінці віку“². Інакше дир. Іван Кревецький. В огляді початків нашої мемуаристики він каже про автобіографію Мономаха (як він справедливо називає цей твір), що „написана вона десь у 1100—1101 роках, коли автор її мав коло 50 літ та не був іще вел, кн. Київським... Обіймає час, як зазначив сам автор, 13 літ“³. Акад. Михайло Грушевський згадує „Поучення“ у своїй Історії. При нагоді опису Уветицького з'їзду (1100. р.) торкається й „Поучення“ й пише: „Наука⁴ й написана з поводу цього розмир'я, як оправдання свого життя й політики, не тільки для його дітей, але й суспільности“⁵. З цього можна б заключати, що Грушевський кладе написання твору на той час (р.р. 1100—1101). Але що в „Поученні“ згадуються події з пізнішого від тих літ часу (як побачимо нижче—до 1118-го року), то Грушевський, видко, припускав доповнювання твору, бо в одному місці говорить про „приписки до автобіографії Мономаха“⁶. У спеціально присвяченим „Поученню“ місці Історії Грушевський нічого не говорить про час повстання обговорюваного твору⁷. В останньому часі, маючи ще раз нагоду повернутись до „Поучення“, Грушевський пише так: „Разом із фрагментом Мономахового листу, до якого замість кінця причеплено якусь молитву... в тій же збірці мніха Лаврентія міститься на кілька літ пізніше „Поученьє“ Мономаха, звернене до його дітей і списане десь у перших роках XII в.“⁸. Як бачимо, крім загального означення — поч. XII століття — точніше Грушевський ніде не пробував точно визначити час повстання Мономахового „Поучення“.

Що ж дала спеціальна література питання?

„Поучення“ Мономахове заховалося тільки в одному-одинокому списку „Повісти врем. літ“, а саме в т. зв. Лаврентієвому списку північного літописного збірника. Навіть інші списки того самого збірника не мають його, а південна версія (основний Іпатіїв збірник і ін. списки) не знають його цілком. Міститься „Поучення“ під роком 1096. у „Повісті“,

¹ Історія української літератури. I часть. Львв, 1920, стор. 108.

² Огляд української історіографії, Прага, 1923, стор. 34.

³ Початки української мемуаристики XI—XII ст. „Стара Україна“, 1924 (IX—X), стор. 121.

⁴ Автобіографія; так Грушевський називає „Поучення“.

⁵ Історія України-Руси, т. II², Львів, 1905, стор. 99.

⁶ Там само, стор. 103.

⁷ Історія України-Руси, т. III², Львів, 1905, стор. 476—477. В одній із своїх рецензій (Зап. Н. Т. Ш., т. 41, біб., стор. 3), обговорюючи працю Шлякова (див. далі), писав Грушевський: „Виводи автора не завсідди щасливі, між ними й дата 1106 го р. для науки не має ніякої певности“.

⁸ Історія української літератури, т. II, Львів, 1923, стор. 77.

але ми не знаємо, на якій підставі воно там поміщене. Найправдоподібніша думка видавців Лаврентієвого списку з 1846. року; у примітці там написано так: „Отсюда слѣдуетъ „Посланіе Владимира Мономаха Олегу Святославичу“, смѣшанное сочинителемъ ¹ лѣтописи, или писцемъ съ „Поученіемъ его дѣтямъ“; оно ² писано въ 1096 г., послѣ Муромскаго сраженія, въ которомъ убитъ сынъ Владиміровъ Изяславъ“.³ Отже, виходило б, що „Поучення“ подане під роком тим, до якого належить тільки „Посланіє до Олега“, а тим самим рік 1096-й не має ніякої вартости для визначення хронології „Поучення“⁴.

Маємо ще одну посередню вказівку про час написання „Поучення“. Кодекси північної версії (Лаврентіїв, Радивилівський і Академічний) мають після 1110 року таку примітку: „Игуменъ Сильвестръ святаго Михаила написахъ книгъ си лѣтописецъ, надѣя ся отъ Бога милость прияти при князи Володимерѣ, княжащю ему Кыєвѣ, а мнѣ въ то время игуменящю у святаго Михаила въ 6624 (=1116) индикта 9 лѣто. А иже четъ книги сия, то буди ми въ молитвахъ“. Північні списки, отже, — це копія Сильвестрової редакції „Повісти“. А що вони всі не мають „Поучення“, значить, у Сильвестровій редакції його не було. Це вказувало б, що князь не мав іще приготовленого „Поучення“ у той час, — цебто 1116-го року. Коли б його мав був, трудно припустити, щоб не опублікував. За цим промовляють дві обставини. Поперше, Св.-Михайлівський монастир, фундація Мономахового батька Всеволода,⁵ мусів піддержувати ближчі зв'язки й із кн. Володимиром Всеволодовичем (Мономахом). На це вказує подекуди й замітка Сильвестрова. Подруге, „Поучення“ призначене було для ширших кругів, і тому було б дуже зручно втягнути його в літопис. Мономах пише в ньому м. ін. таке: „Да дѣти мои, или инъ кто, слышавъ сю грамотицю, не посмѣйтеся...“ Але це, як зазначено, вказівка посередня, — набирає вона значення тільки в зв'язку з іншими, безпосередніми. Сама про себе вона свідчить, що „Поучення“ втягнув у Літопис укладчик Лаврентієвого кодексу або (менш правдоподібно) якогось його прототипу.

Перший видавець „Поучення“ в 1793-м році, гр. Му-

¹ Очевидно — редактором, не автором.

² Посланіє до Олега, а не Поучення.

³ Полное собрание русских лѣтописей, т. I. Лаврентьевская лѣтопись. СПб. 1846. стор. 105, прим. 3. Тут видавці покликуються на Карамзіна.

⁴ Друковане в усіх виданнях Лавр. кодексу. Приступні уривки мовою оригіналу в проф. М. Возняка: Старе українське письменство, Львів, 1922, стор. 171-176, і в дир. І. Кревецького, „Стара Україн“, 1924, стор. 122-123 (цит. твір).

⁵ Див. Лаврентьевская лѣтопись, 3 вид. 1897, стор. 201.

сін-Пушкін, означував, як час його написання, роки 1119-1125¹. Так само означає його Карамзін. У своїй Історії він пише: „Сія Духовная или Поучение Владимірово находится въ Пушкинскомъ харатейномъ спискѣ Нестора и напечатано особенно въ 1733 г. Оно написано Мономахомъ... не ранѣе 1117 г...“². Обидва згадані автори опиралися на хронології подій, у „Поученні“ згаданих, не входячи ближче в аналізу тексту, або не подаючи своїх аргументів у тому напрямі.

Спеціальну студію посвятив „Поученню“ аж М. Пог о д і н у 1862 році³. В ній він критикує думку Карамзіна, що вислів Мономаха „сѣдя на санехъ“ означає глибоку старість, і каже, що вказівку на час написання дають два місці в „Поученні“. Перше місце таке: „Аще ли кому не люба грамотиця си, а не поохритаются, но тако се рекутъ: на далечи пути, да на санехъ сѣдя, безлѣпицю еси молвилъ. Усрѣтоша бо мя слы отъ братья моя на Волзѣ, рѣша: потѣснися к намъ, да выженемъ Ростиславича и волость ихъ отъимемъ; еже ли не поидеши съ нами, то мы собѣ, будемъ, а ты собѣ, и рѣхъ: аще вы ся и гнѣвасте, не могу вы я ити, ни креста преступити“⁴. Друге місце таке: „И потомъ паки идоломъ къ Ростову на зиму, и по 3 зимы ходихомъ Смолинъску; а се нынѣ иду Ростову“⁵. Опираючися на цих двох місцях, Погодін пише: „Ясно, что Мономахъ задумалъ поучение на дорогѣ въ Ростовъ, по поводу посольства братьевъ съ предложениемъ объ изгнаніи Ростиславичей; написалъ же его по прибытіи въ сей городъ. Намъ остается отыскать время, когда братья-князья шли на Ростиславичей. Разумѣется, случилось это не тогда, какъ Мономахъ сдѣлался великимъ княземъ (1113-1125), и когда некому было идти на кого безъ его согласія, а грозитъ ему могъ еще менѣе кто. Разумѣется, случилось это не тогда, какъ Всеволодъ, отецъ его, былъ великимъ княземъ Киевскимъ, который самъ далъ Рославичамъ эту волость (1078-1093). Остається только княженіе Святополка 1093-1113 года, когда могло случиться это предприятие. Годы 1093, 1094, 1095, 1096 наполнены общими походами и войнами Святополка вмѣстѣ съ Мономахомъ на Половцевъ, на Олега Святославича, и тутъ не было минуты для похода на Ростиславичей. На сѣздѣ 1097 года именно была

¹ На жаль, я не бачив цього видання. Вістка про нього в Карамзіна (див. далі) й ув Івакіна (нижче), стор. 1,4.

² Н. М. Карамзинъ: Исторія Государства Россійскаго, изд. Эйнерлинга Кн. I. СПб. 1843 (т. II, прим. 280).

³ М. П. Пог о д и нъ: О Поученіи Мономаховомъ. „Извѣстія Императорской Академіи Наукъ по отдѣленію русскаго языка и словесности“, т. X. вып. 3. СПб. 1862, стовпці 234-244.

⁴ Лавр. Лѣт., 1897, ст. 232-233.

⁵ Цит. тв., стор. 241.

утверждена за Ростиславичами ихъ волость, предоставленная имъ Всеволодомъ.

„Вслѣдъ за съѣздомъ ослѣпленъ былъ Василько, по навѣту Давыда Игоревича, яко бы смыслявшійся съ Мономахомъ ийти на Святополка. И тотчасъ послѣ братья, то есть Мономахъ съ Олегомъ и Давыдомъ Святославичами, явились подъ Кіевомъ, и заставили великаго князя Святополка отказаться отъ своего совѣтника, и ийти противъ него, на отмщеніе за Ростиславича (1098). Святополкъ пошелъ. Въ это-то время Мономахъ отлучился безъ сомнѣнія въ Ростовъ. Святополкъ исполнилъ общее рѣшеніе (1099), и вдругъ вздумалъ ийти на Ростиславичей. „Святополкъ же, прогнавъ Давыда, нача думати на Володаря и на Василька, глаголя, яко се естъ волость отца моего и брата, и поиде на ня“¹. Идя на Ростиславичей, Святополкъ вѣроятно за какія нибудь предложенныя выгоды изъ добычи, получилъ согласіе Святославичей, но всѣ вмѣстѣ хотѣли они имѣть согласіе Мономаха, и послали къ нему пословъ (усрѣтоша мя слы отъ братья). Мономахъ отказался; но ему было горько такое неожиданное, внезапное нарушеніе всѣхъ обязательствъ: братья только что передъ тѣмъ обязались отмстити за Василька Ростиславича и наказати его злодѣя, а теперь вдругъ шли напасть на него же. Вотъ онъ, вотъ моментъ сочиненія, 1099 годъ“².

Ми навмисне привели цю довгу цитату, щоб виказати, які похибки поробив автор. Насамперед не можна собі уявляти, що князі так дуже слухали Київського „великого князя“, щоб без його дозволу не рушилися ні на кого. Тим самим падає загальне означення часу—панування Святополка. Могло воно бути так само й за панування Мономаха в Києві. Далі, хронологія походу цілком довільна. Ми не маємо вказівки в Літопису, коли Мономах ходив до Ростова (ані про один раз!), і тому це місце не може відігравати ніякої ролі при хронологічному визначуванні. Ростиславичі ж жили аж до 1125-го року,—а в „Поученні“ не сказано, що це якраз Святополк ішов на них. Та й хронологія в Погодіна чудна. Цитоване в нього місце—слова Святополка—міститься в Літопису п. р. 1097, а не 1099-им. Далі, Мономах, на думку Погодіна, відлучився від братів для їзди до Ростова (підкреслюю ще раз, що про це не маємо хронологічної й загальною ніякої вістки в Літопису) в 1098. році, а не доїхав до цілі ще й у 1099. р.! Отже тоді можна б класти „Поучення“ хіба на рік 1097 чи 1098., а не 1099. Але до цього, як сказано, не маємо жодної основи.

Та в „Поученні“ говориться про пізніші події. Погодін

¹ Відповідне місце в Літопису п. р. 1097. Лавр. л., стор. 260.

² О Поученіи, стовп. 236-237.

уважає це за пізніші вставки, очевидно згідно з попередніми своїми висновками, й дає таке пояснення: „Все это или вставка переписчиковъ, хоть искусно подъ слогъ всего Поученія поддѣланная,... или дополнение самага Мономаха, но испорченное, сокращенное тѣмъ или другимъ переписчикомъ, во всякомъ случаѣ безъ умысла“¹. Але скорочування в нашій старій письменності не практиковано, хіба дуже рідко, а підроблення просто не можливе. Отже цієї трудности Погодін не розв'язав.

Подібно, але ще гірше, він вивчає те місце з „Поучення“, де Мономах говорить: „А се вы повѣдаю, дѣти моя, трудъ свой, оже ся есмь тружалъ, пути дѣя и ловы 13 лѣтъ“². Ця цифра, очевидно, попсована. Мономах оповідає про свої пригоди від 1075-го року починаючи—отже мали б вони бути доведені до 1088-го року. Очевидно, що це помилка переписувача, та, не маючи другого кодексу, не можемо зробити перевірки. Погодін вивчає це так, що воно значить: „я опишу вамъ свою жизнь съ 13-лѣтняго моего возраста“³. Це очевидне натягання тексту, але й воно нічого не помагає. Від року народження Мономаха (*1053. ⁴) до 1075. року минули 22 роки, а не тринадцять. До того, ніякий князь не посилав би тринадцятилітнього сина з політичною місією. Як бачимо отже, Погодінові аргументи не видержують ніякої критики, а трудностей не вивчають.

Те саме треба сказати й про студію Протопопова, друковану в 1874. році,⁵ що в справі хронології дослівно повторює аргументи Погодіна й цілком із ними солідаризується⁶.

Тільки в 1900-ім році появилася нова праця Шлякова на цю тему⁷. Він дає перегляд давніших поглядів, не приймаючи ні Карамзінового, ні Погодінового. Він зайнявся усталенням хронології подій, описуваних у „Поученні“, зіставляючи їх із відповідними місцями Літопису⁸. „Изъ этихъ сопоставленій видно, что Мономахъ перечисляетъ свои походы въ хронологическомъ порядкѣ“, пише Шляков⁹. Але він комбінує, що поїздка до Ростова була в зимі на початку 1106-го

¹ Там само, стовп. 241.

² Лавр. л. стор. 238.

³ Цит. тв., ст. 243-4.

⁴ Лавр. л. стор. 157.

⁵ С. Протопоповъ: Поученіе Владиміра Мономаха, какъ памятникъ религіозно-нравственныхъ возрѣній и жизни на Руси въ до-татарскую эпоху, „Журналь. Мин. Нар. Просв.“, 1874, кн. II.

⁶ Цит. тв., стор. 235-237.

⁷ Н. Шляковъ: О Поученіи Владиміра Мономаха. „ЖМНПр“ 1900, V-VII.

⁸ Цит. тв., стор. 101-109.

⁹ Цит. тв., стор. 109.

року¹. Як сказано вже, певних даних про це не маємо. Зате вістки про пізніші події він виявляє куди краще, як Погодін. „Нѣтъ никакого основанія приписывать продолженіе перечня походовъ послѣ 1106 года (се нынѣ иду Ростову) кому-либо другому, а не самому Мономаху, а потому слѣдуетъ думать, что дошедшій до насъ въ Лаврентьевской лѣтописи списокъ Поученія послѣ 1106 года, времени составленія Поученія, находился въ рукахъ автора еще 12 лѣтъ². Щодо думки про „13 літ“, то Шляков на основі палеографічних помічень каже, що треба б „33 лѣта“³. Це трохи ближче до часу, описаного в „Поученні“ (1075+33=1108), хоч і це не розв'язує ще всіх труднощів.

Врешті ще одна праця присвячує увагу часові написання „Поучення“. Її автор — Івакін, що писав приблизно в тому ж часі, що й Шляков, але незалежно від нього,⁴ датує похід на Ростов 1102. роком,⁵ а написання „Поучення“ відносить до часу пізнішого від 1117-го року, а саме—1118—1125. років⁶. Щодо нещасливої тринадцятки („13 літ“) припускає, що може тут було 53 (у примітках до відп. місяця)⁷.

Як бачимо, на основі подання поїздки до Ростова не можемо нічого певного сказати про час написання „Поучення“, бо кожний учений інакше його датує (Погодін 1099, Шляков 1106, Івакін 1102), а в Літопису про те не маємо даних. Так само не знаємо, що це за брати йшли на Ростиславичів і коли це сталося. Здається, що додаток „а се нынѣ иду Ростову“ відноситься до значно пізнішого часу, а поданий на тому місці „Поучення“ тільки тому, що кілька слів вище говорилося теж про похід до Ростова⁸. „13 літ“ — це, очевидно, злісоване якесь інше число, й тому воно також не може служити для визначення хронології. Треба, отже, вказівок шукати десь інде.

Насамперед—вказівки хронологічні маємо в „Поученні“ там, де Мономах описує свої походи. Ось кілька зіставлень із літописом:

¹ Цит. тв., стор. 107.

² Цит. тв., стор. 124.

³ Цит. тв., стор. 137.

⁴ И. М. Ивакинъ: Князь Владимиръ Мономахъ и его Поученіе. Ч. 1. Поученіе дѣтямъ, Письмо къ Олегу, отрывки. Москва, 1901.

⁵ Цит. тв., стор. 5.

⁶ Цит. тв., стор. 7.

⁷ Інші праці або не займаються хронологією „Поучення“, або повторюють гадки попередників; загальних праць не цитую.

⁸ Про відношення Мономаха до Ростова див. Патерикъ Киевскаго Печерскаго Монастыря, СПб., 1911, стор. 124, 194, але без дат.

ЛІТОПИС:

Въ лѣто 6584(1076). Ходи Володимѣрь, сынъ Всеволожъ, Ляхомъ въ помочь на Чехы. Сего же лѣта преставися Святославъ, сынъ Ярославль, мѣсяца декабря 27 (Лавр. л. стор. 193).

Въ лѣто 6594(1086). Приде Ярополкъ из Ляховъ, и створи миръ с Володимеромъ, и иде Володимѣрь вспять Чернигову, Ярополкъ же съде Володимѣри (Лавр. л. стор 199).

П. р. 6604(1096) оповідання про те, як Володимир і Святополк прогнали Олега з Чернігова й облягали його в Стародубі (Лавр. л. с. 222-223).

П. р. 6615(1107): Въ се же лѣто преставися Володимѣря, мѣсяца мая въ 7 день.

Въ лѣто 6618(1110). Идоша веснѣ на Половцѣ Святополкъ, и Володимѣрь, и Давыдъ; и дошедше Воиня, и воротишася (Лавр. с. 273).

Въ лѣто 6623(1115)... Володимѣрь поиде к Мѣнску, генваря въ 28, и взяша Дреютескъ дѣти єго, а самъ стояше у Мѣньска (Лавр., стор. 276).

Въ лѣто 6626(1118), Ходи Володимѣрь на Ярославца Святополчича к Володимѣрю, и умирися с нимъ; и отъиде Володимѣрь отъ него, сварився на нь много (Лавр. с. 277) ³.

ПОУЧЕННЯ:

Та посла мя Святославъ в Ляхы ходивъ за Глоговы до Чешьскаго лѣся, ходивъ въ землѣ ихъ 4 мѣсяци; и в то же лѣто и дѣтяся рѣди старѣйшее Новгородское ¹ та оттуда Турову, и на весну та Переяславлю, таже Турову. И Святославъ умре... (Лавр. л. стор. 238-9).

И потомъ ходивъ Володимѣрю, паки Ярополка посадихъ и Ярополкъ умре ² (Лавр. стор. 240).

И Стародубу идохомъ на Ольгу, зане ся бѣше приложиль к Половцѣмъ (Лавр. с. 241).

... и Гюргева мати умре (Лавр с. 241).

и потомъ ходихомъ в войну и с Святополкомъ (Лаврс. 241).

И потомъ к Мѣнску ходихомъ на Глѣба, оже ны бѣше люди звалъ, и Богъ ны поможе, и створи хомъ свое мышленное (Лавр с. 241).

И потомъ ходихомъ къ Володимѣрю на Ярославця, не терпяче злобъ его (Лавр. с. 241).

Отсих кілька зіставлень вказують, що Мономах згадує про події до 1118. р., чи, по іншому датуванню, до 1117. р. Про пізніші події (жив іще 7-8 літ) не згадує. Ця обставина вказує, що „Поучення“ написано 1117-1118. року, можливо ще тоді, як Мстислав княжив у Новгороді. Може бути, що тоді Мономах вибирався до Ростова й перед тим хотів викінчити „Поучення“. Він був тоді вже в поважному віці (65 літ), отже не міг надіятися вже довгого життя. До того вік цей уже настільки поважний, що надавав право списати своє життя для науки іншим. Року 1099. Мономах мав би 46 літ, 1102. р.—49, а 1106. р. 53, тимчасом стиль „Поучення“ вказує на старого. Тому також трудно

¹ Мстислав, князь Новгородський до 1117. р.

² † 1086.

³ Ширше в Іпатієвім збірнику п. р. 1117.

припустити доповнювання твору; може скоріш пропала якась картка (події рр. 1196-1103, або 1110-1115, де недостає вісток про діяльність князя—навіть порівнюючи з Літописом, хоч „Поучення“ значно багатіше на факти). На це останнє може вказувати факт, що в Літопис уклав його не Сильвестер, ані інший сучасник, і тому воно не мусіло зберегтися в повній цілості. Ввійшло воно в літописний збірник після 1206. року. На це вказує факт, що три списки північного літописного збірника (Лаврентіїв, Радивилівський і Академічний) схожі до себе по 1206. рік; далі Радив. вривається, а текст Акад. відмінний від Лавр. Отже, видно, існував спільний прототип, що доводив події до 1206. р., але й тут не було „Поучення“. Вставлено його, очевидно, на півночі, при складанні Лавр. або його прототипу. „Поучення“ збереглося може й у дефектному примірнику архіву молодших (Московських) Мономаховичів,—і з нього було переписане в Літопису. На дефектність вказують і уривки з листу до Олега, й пропуск на самому початку „Поучення“.

Теофіл Коструба.

ГАЇЛКА ПРО ЗЕЛЬМАНА.

Етнографічна студія.

(Докінчення).

Ось іще один із цікавіших варіантів нашої гаїлки:

Ponad babuceli,
Masz ty córek wieli,
Mogła byś nam z jedną dać
Do nas na weseli.

Jak to ludziom dziwno,
U mnie córek wieli!
Nie mogli dać żadnej
Do was na weseli...

Wróć się, wróć się, Zelman,
Wróć się, wróć się, jego brat,
Wróć się, Zelmanowa i bratowa
I wszystko rodzony...

З цього тексту бачимо, що Зельман прийшов по дочку „на weseli“. Це для нас дуже важний момент, бо звертає наші думки „на weseli“—до весілля. Пригляньмося ближче до інших текстів, і візьмим на увагу ще інші обставини. Ось перед нами такі ще варіанти гаїлки:

„А ми панни не маємо
І за ткача не даємо.
Jédź sobie, Zelman,
Jedź sobie, Zelmanowa rodzina...

або:

Dzień dobryj, Zelman!
Czego chciał Zelman?
Panny chciał Zelman.
На який ґрунт?
На крульський, Zelman.

А ми панну маємо
І за кріле не даємо...

Бачимо, що фактично ходить тут про весілля, а дівчину віддають „за ткача“, або „кріле“. І ніхто тепер не згодиться на те, що тим „крілем“ чи ткачем є Дрогобицький орендар.

Так сходимо ми на шлях весілля й твердимо, що гаїлка Зельман—це наша стара весільна пісня.

Варіанти Зельмана відкривають нам не раз навіть дуже „субтельні“ моменти, зв'язані з весіллям, нпр.:

Добрий вечір, Ксеню,
Маєш сорок літ,
Може бись була в нас
За любі гості?

Їде, їде Зельман,
Їде, їде його брат...

Бідна Ксеня, стара панна! Має 40 літ, і ще незаміжня, а гострі язички їй цього не дарують...

Про Зельмана співають не тільки в нас і в Польщі, співають про нього моравяни, чехи, а також словінці в околицях Трієсту.

Пісня моравська ¹:

Pochvalen bud' Zelman,
Pochvalen bud' Jodro,
Pochvaleni všeci jeho rytířel
Co jste chtěli Zelman,
Co jste chtěli Jodro,
Co jste chtěli všeci jeho rytíře?

Vašu dívku Zelman,
Vašu dívku Jodro,
Vašu dívku všeci jeho rytířel..

Гаїлка чеська ²:

Jede, jede pan Jan,
Jede, jede Zalman,
Jede cele naše rytířstvo!
Čeho žada pan Jan;
Čeho žada Zalman,
Čeho žada cele naše rytířstvo?
Jednou pannu krasnou,
Jako hvězda jasnou
Jede pro ni cele naše rytířstvo!

My vam ji ne dame,
My si ji nechame,
At' adjede cele vaše rytířstvo ..

¹ Sušil' a: Pisme moravske, 765.

² J. Erben: Hry jarní 78.

Пісня словінська ¹:

Bliżej, bliżej jezdi Šumar,
 Bliżej, bliżej njega drug,
 Bliżej šumarska družina.
 Kaj nam hoče oča Šumar?
 Kaj nam hoče nioga drug?
 Kaj nam hoče šumarska družina?
 Hoče vašo lepo hčerko,
 Hoče vašo lepo hčerko.
 Če sami je nam ne daste,
 Jo po sili vzamemo.
 Dajte, dajte mati hčerko,
 Ker možje jo prosijo.
 Les' jo, les' jo zberi Šumar
 Les'jo zberi nioga drug,
 Šumarska družina.
 Le sem, le sem hčera lepa,
 Sem prelepa mlada hčerka...

Зміст вище поданих пісень засадничо нічим не різниться від нашої гаїлки,—він майже однаковий. Розуміється, як наша пісня, так само й ті пісні не мають нічого спільного з Зельманом Дрогобицьким. Хто ж то той Šumar-Zelman? Словаки, нпр., оповідають, що є це „Učitel mladeho ženicha“—отже сповняв би на весіллі ролю дружби або котрогось із сватів!

Важне для нас те, що словінці співають про Šumara й його družinu таки підчас весілля, а саме тоді, коли свати—можже приходять по дівчину. Маємо отже ще один незбитий доказ, що Šumar—Zelman—це пісня весільна.

Наш Зельман змістом своїм дуже відповідає духові інших наших весільних пісень, нпр. такої пісні: ²

Jidut bojare, jidut,
 Napered lwasejko,
 Pid nym konyczok hraje,
 Jak sywyj sokił litaje,
 Na nim sukni majut,
 Jak mak prokwitajut...

або:

Na lwasiowym dwory
 Zjichały sia bojary,
 Meży nymy lwasejko,
 Meży nymy mołodeńki,
 W ruci szapoczku nosyt,
 Swoi bojary prosyt...

або:

Polom sonejko hrije,
 Selom kniažatojko jide...

Їде, їде молодий Івасейко, їде молодий „княжатойко“—ось де причина великої радості тих, що співають цю пісню. З тієї самої причини радіють дівчата, коли виводять гаїлку й співають:

¹ Karl Štrkelj: Slovanske narodne pesmi, Любляна, 1895, IX, 254.

² J. Łoziński: Ruskoje wesile 1830, 79.

„Іде, їде Зельман“.

Чехи називають свого Зельмана „паном Яном“, а початок чеської пісні: „Jede, jede ran Jan“ дослівно відповідає нашій:

„Іде, їде Івасейко“.

Отже, Зельман—то ніхто інший, тільки той у весільних піснях очікуваний жених: „Івасейко-княжатойко“. І тільки тому криється в нашій гаїлці стільки краси, живучости й невмирущого чару! Індійський божок, Дрогобицький документ і народні перекази про Зельмана, бачимо,—це тільки велике непорозуміння.

Як же ж могло статися таке непорозуміння? Річ проста. О. Партицького потягнула фантастична Індія, Д-р. Кайндлеві заїмпонував „Історичний“ документ, а народ забув, про кого саме співає, й змішав ім'я героя гаїлки з Дрогобицьким орендарем. А відносини до такого помішання надзвичайно сприяли.

Із значенням гаїлки ми вже дійшли до ладу, та не дійшли ще до ладу з самим ім'ям її героя. Звідкіля взялося в нашій гаїлці неслов'янське ім'я: Зельман? Хоч воно виглядає на жидівське, але з жидами, як ми бачили, не має найменшого зв'язку.

Переглядаючи етнографічні матеріали германські, стрічаємо там постать, що її називають: „Ein Ehemann—Doctor Siemann“¹. Згадки про цього Siemanna сягають XIV віку, хоч він, без сумніву, далеко старший.

З XVI-го віку лишилися оригінальні образи, що представляють, як Siemann зо своїми послами приїздить до господарського двору й просить, щоб його туди прийняли.

Ось пісня про Siemanna:

Doctor Siemanns Legat:
 Herr Wirt, hie kumen fremde Gest;
 Doctor Syman, der erbar und vest
 Wil bey euch stellen seine Pferd.
 Im haüss, stuben und umb den herd.
 Mocht er von euch geweret sein,
 So voll er zu euch ziehen ein.
 Der Haüswirt:
 Dein Herren jich gar nit beger...
 Mit vie vil Pferden reyrt er eyn?
 So sag ich dir den ville mein...
 Legat:
 Herr Wirt, sein vermogen ist gross,
 Ihm folgen etlich hundert Ros,
 Die verden jim bald kumen zu...

Господар не хоче прийняти Syman'a, а Legat просить далі:

¹ Zeitschrift für Volkskunde XII, 296.

So nim doch Doctor Syman an,
Der dir den Brunneu schauen kan...

Haüswirt:

Reyt forthin, das dich Gott berat!

Легат просить уперто далі:

Haüswirt:

So seyt zu frid und ziecht herein...

А далі звучать слова господаря, — батька молодої дівчини:

Nün hab dir min dochter,
Ich gib dir min dochter...

Опісля молода дівчина переходить у посідання Doctor'a—Syman'a.

Бачимо, що Syman і Zelman, вибираючись у дорогу, мають одну мету: здобути для себе жінку, обидва вони—женихи.

Зміст германської гаїлки засадничо не різниться від нашої. Відбувається тут та сама акція, виступають подібні моменти, нпр.: торг за дівчину, а навіть поодинокі фрази до себе подібні: „Reyt forthin“—рівняється нашому: „Йди собі преч“.

Дальші консеквентні розважання допроваджують нас до висновку, що Syman і Zelman—це одна й та сама постать. Ця германська постать, завдяки своїй животності, вспіла дістатись із своєї північно-західньої вітчизни до нас.

Про Syman'a—Zelman'a співають у Англії, Данії, Скандинавії, але й там про нього зачинають забувати й часто мішають, нпр., зо св. Симеоном, як у наших сторонах із Соломоном:

Jedzie, jedzie Sołomon,
„Jedzie, jedzie jego pon“...

Що Зельман прийшов до нас із Заходу, а не зо Сходу, свідчить про те й та обставина, що, нпр., у Придніпрянській Україні його не знають, трудно його дошукатись теж у південних слов'ян (до словінців забрів із Заходу), а на схід від річки Збруча він уже належить до рідності.

Що ж до приблизного означення часу, коли міг повстати Зельман, то, на нашу думку, він повстав у добі „багатирській“, тоді, коли народ залюбки творив собі різні багатирські постаті. У нас тоді творились біліни, а серед них власне виступають такі постаті героїв-женихів. До таких належав багатир Добриня, що їздив до короля Микулина сватати Настасю; а найславніший із них був Соловій Будимирович.

У германів також була тоді лицарська епоха, й вони творили свої „саги“ про багатирів.

Ця стара ще лицарськість виступає виразно в пісні чеській, а ще краще вона заховалась у пісні словінській, де виступають: „možje—družina—rytiřstwo“.

Відчувається тут брязкіт зброї, дух війни й насильства:

„Ci nam ji ne daste, jo po silii vzamemo“...

На нашому ґрунті той „fremde Gest“ (у наших весільних піснях: „Литва“ або „чужий-чужениця“) скоро відкинув свого меча, своє лицарське вбрання, й змінився на „лагідного та доброго пана“, на сентиментального жениха.

У нас не їдуть „možje, družina, rytiřstwo“, — але їде Зельман, Зельманова, братова й ціла родина. Може це сталося тому, що тоді, коли до нас забрів Зельман, наші весільні звичаї вже були злагідніли, вже не було насильного схвачення, а добровільна згода.

М-р Володимир Решетуха.

ЧЕСЬКІ ТА СЛОВАЦЬКІ ПЕРЕКЛАДИ З УКРАЇНСЬКОГО КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Одна з вельми цікавих сторінок чесько-українських взаємин, без сумніву, — літературна співпраця, що зовсім природно об'явилася на тлі культурної близькості цих слов'янських народів.

Можна було б шукати початків чесько-українських літературних впливів і співпраці ще за часів Фр. Скорини, що в чеській Празі видав свою славну Біблію (1517—19 рр.), впливи якої в другій половині XVI ст. об'являються на чеських Бібліях т. зв. Севериновій та Мелянтриховій.

Підо впливом загального розвитку літератур усіх європейських народів, у XIX ст. у Чехах росте симпатія передовсім до літератур слов'янських народів (російської, польської, сербської), а в тім числі й до української, що тоді чехи називали її „малоруською“.

Ряд перекладачів, що працювали над українською літературою, чималий. Уже й Ф. Л. Челяковський (1799—1852) проявляв був зацікавлення нашою літературою. Переклади з українського містили різні журнали та газети, де час від часу об'являлися менші й більші переклади оповідань, поезій тощо.

Чимало видань вийшло й окремими публікаціями; цим останнім і присвячено цю статтю.

Найстарший переклад — це „Powěsti ukrajinské Kupadlo. Pliwnik. Kozáci w Sařihradě“, що вийшли р. 1845. у Празі накладом Кронбергера й Рживнача. В цій збірці, поруч із польськими оповіданнями, була ще й праця П. Куліша — Pliwnik — „малоруска повість“ в перекладі з російського К. В. Запа. Змістом своїм у цілому цю збірку можна зарахувати до україніки.

Найбільш перекладів було з Ів. Франка. Перший із них 1892 р. — оповідання „Na dně“ — за дозволом автора переложила Богуслава Соколова, вийшов накладом „Часопису чеського студентства“. Р. 1898-го вийшов авторизований переклад „Voа constrictor“, що його зробив Франтішек Гла-

вачек, а видав Отто, як 28 — 29 чч. відомої бібліотеки *Světová knihovna*. Як ч. 59 тієї ж збірки вийшло ще „Ukradené štěstí“ — драма з життя „малоруського“ народу в перекладі Ярослава Розводи, що написав до цієї книжки й передмову. Року 1907-го вийшло ще одне число „Světové knihovny“ (625—27) з Франковими „Haličské obrázky“ в авторизованім перекладі Франтішка Тіхого та вступом Адольфа Черного.

Як додаток до Віденського часопису „*Dělnické Listy*“ 1903 р. вийшла в перекладі Б. Угленфельда казка: „*Honba za bídou*“, а 1913-го р.: „*Dokud zvířata hovořila*“, переклад із „русинського“ Фр. Гомолки, що вийшов, як 4 кн. IV річника збірки „*Nový svět*“, яку видавав у Празі Ант. Свецени. Того ж 1913 р. у тій самій збірці, як її 9 кн., об'явився переклад В. Хорвата: „*Povídky — Hryc ve škole. Tužka*“. В передмові перекладач подав і біографію автора.

Зацікавлення до Франка не стратилося й пізніш. Р. 1920-го вийшла „*Manipulantka a jiné novely*“ в перекладі К. Грушкової накладом „Чесько-моравського видавництва“. В цій збірці, крім біографій, були: *Manipulantka*, *Mezi dobrými lidmi*, *Jak se Rusin potloukal po onem světě*, *Lesyšyna čeled'*, *Bodláči*, *Tomáš se srdcem* а *Tomáš bez srdce*. Біографію написала перекладачка. Книжку гарно видано й прикрашено ілюстрованою окладинкою.

Найновіше видання перекладу Франкового „Захара Беркута“ вийшов 1931-го р. накладом Франтішка Ребца під назвою: „*Horský orel (Zachar Berkut)*“. Цей переклад опрацював Юрій Гаєвський (українець), він же написав і післяслово, а українець маляр Юрій Вовк прикрасив книгу гарними ілюстраціями.

Друге місце за числом перекладів належить Шевченкові. Передовсім це відома збірка: „*Výbor básní*“ в перекладі Ружени Єсенської. Вийшла як ч. 69-те „*Sborníku světové poesie*“ накладом чеської Академії Наук і Мистецтв. До збірки додано вступ від перекладачки.

Інший переклад — „*Jan Hus*“ у трьох виданнях. Перше — 1918 р. у перекладі Ф. Тіхого й з його вступом та поясненнями, видало видавництво „*Kalich*“ у Празі. Крім портрета авторового подано ще й ілюстрацію Шевченкового рукопису-оригіналу. Переклад зроблено з Романчукового видання у Львові (1912 р. накладом „Просвіти“).

Ця сама книжка вийшла ще іншим виданням із вступом проф. Ст. Смаль-Стоцького, накладом Б. Гавлічка без означення року. В цім виданні подано транскрибований текст та пояснення до українського оригіналу. Подібне видання вийшло ще накладом видавництва „Час“ 1919-го року.

Кілька авторів вийшло у трьох виданнях. Є це Мих.

Яцкова — „Nořičné zрно“, що в перекладі й вступом К. Гандзеля 1910 р. вийшло як 899—900 ч. „Světové knihovny“. Того ж року вийшла ще збірка „Nuchim a jiná prosa“, що вийшла за дозволом автора в перекладі й з передмовою Ю. Буріана у виданні соц.-демократ. партії, як відбитка з час. „Zář“, та як 6 кн. VI. річника „Lidové knihovny“. В передмові до книжечки автора її оцінено, як письменника біди людської й туги за волею, на творчість якого впливали психологічність і реалізм Франка та селянська поетичність Стефаника. Третя збірка Яцкова — „Na službě“ — в перекладі К. Гандзеля вийшла накладом Свещенего 1914 р., як 7 кн. V. річн. збірки „Nový svět“. В передмові редакції говориться про 30 мільйоновий народ, що терпить у тяжкій підвладності Росії. Коло 4-рьох мільйонів українців у Австрії окреслені дуже чинними. Згадується про Шевченка й Франка, як письменників старшої доби, та М. Коцюбинського й М. Яцкова, як новітніх письменників України.

Твори М. Коцюбинського також вийшли в трьох виданнях. Перше з них — це „Z hlubin duše“, що за дозволом автора переклав В. Харват, а вступ до книжки написав О. І. Бочковський. Вийшло як 3. книжка „České expedice“ 1910 р. накладом Е. Шольце в Тельчі. Книжку прикрашено портретом автора, що його для цього видання надіслав Коцюбинський.

В перекладі того ж перекладача (В. Харвата) 1926 р. вийшли „Stíny zapomenutých předků“, як кн. 6. „Dobré četby“ накладом „Покрок“ у Празі. Подано, крім портрета, ще автору біографію й нотатку про творчість Коцюбинського, що написав перекладач.

Третя книжка Коцюбинського — „Sen. Na skalnatém robřeží“, переклад теж В. Харвата, видав у Празі Белоглавок, як книгу 9. „Dobré edicé“ 1927 р.

Три книжки репрезентують у чеській літературі й В. Винниченка. Найстарша з них: „Lež“, драма в перекладі М. Горбачевської (доньки проф. д-ра Ів. Горбачевського) з короткою інформацією про автора, що її написав Фр. Тіхи. Вийшла вона в Празі 1920 р. накладом „Всесвіту“, прикрашена кольоровою окладинкою. Цю саму книжку ще раз ув іншій окладинці видав Гавлічек, як II вип. своїх „Книг Всеслов'янської Експедиції“.

Року 1922. той самий Гавлічек, як IV. випуск своїх „Книг“, випустив іще Винниченкову п'єсу: „Černá pantera a bílý medvěd“ у перекладі К. Краля.

Третя книга Винниченкова — роман „Anarchisté“ (Чесність з собою) в перекладі Ярослава Ржегака, вийшла, як книга VIII. „Lidových romanů“.

В чеських перекладах вийшли й Грінченкові твори. 1896 р. — „Z povídek Vasilu Čajčenka“ в перекладі І. Сво-

зіла, що вийшла в Оломоуці (на Мораві), як окрема книжечка збірки „*Matice Slovanská*“; на зміст її склалися оповідання: *Sestra Hala, Strašidlo!, Bez obilí, V kostele.*

Друга книжка — це роман „*Na rozcestí*“, в перекладі Ф. Главачка, вийшла накладом Ф. Шімачка, як 40-й випуск „*Románové knihovny Světozora*“ 1896-го року.

Також дві книжки Кобилянської переклала Тереза Турнерова. Року 1906-го: „*Maloruské novely*“ як 527—28 випуск „*Světové knihovny*“ у Отти. Книжка має вступ про авторку, вийшла за дозволом Кобилянської. Року 1924-го накладом „*Melantrich*“ вийшов роман: „*Cikánova láska*“ з ілюстрацією В. Чутти на окладинці.

По дві книжечки А. Чайковського й Кашенка репрезентують наші історичні оповідання. Чайковського видав 1912 р. „*Kozácká pomsta*“ в перекладі О. С. Ветті—Отто в „*Světové knihovně*“ (чч. 967—968), а 1917 р. „*Pro sestru*“ в перекладі І. Капрала—Вілімек, як випуск 76-й „*Knihovny Malého čtenáře*“.

Видавництво Ф. Ребца („*Kozero*“) видало 1931 р. Кашенкові: „*Bojovníci za pravdu*“ й „*Zničení orliho hnízda*“. Книги вільно переклав д-р Ю. Гаєвський (українець) та гарними ілюстраціями прикрасив Юрій Вовк.

Решта перекладів—по одному тільки твору таких авторів, що подаємо їх тут за хронологічним порядком їх виходу в світ:

Оповідання П. Полянського: „*Karpatský hrnčič*“ в перекладі Йосипа Конерза вийшло 1895 р. в Брні, як 4 вип. II річника збірки „*Besedy slovanské*“. Це оповідання з доби селянського повстання проти польської шляхти в Галичині.

Рік пізніш вийшла переложена з російського повість Квітки-Основ'яненка: „*Maruše*“, Переклав її Йосип Конерз. Вийшла як випуск VI. (зш. 11, 12) III. річника „*Besed slovanských*“ у Брні; була сполучена з іншим іще оповіданням із сербського — Веселіновича: „*Strýc Petr*“ у перекладі того самого перекладача. (Кінець буде).

Петро Зленко.

НАШІ НАУКОВІ Й КУЛЬТУРНО - ОСВІТНІ УСТАНОВИ ¹.

I.

Національний Музей у Львові.

Тридцятиліття: 1905 - 1935.

Організація Національного Музею має вже за собою декільки пройдених етапів. Заснував його 1905 р.

¹ Сердечно просимо всі наші наукові й культурно - освітні установи подавати до „Нашої Культури“ статті про історію свого повстання й життя. Статті друкуємо за порядком надіслання їх до Редакції. *Ред.*

галицький митрополит Андрей Шептицький, як „Церковний Музей“, і спершу збирав він головні пам'ятки церковної старовини. Кустос Музею, др. Іларіон Свенціцький, що без перерви стоїть у проводі Музею від його початку й досі, заповідливо скуповував із доручення й на кошти о. митрополита українські стародруки, рік-річно об'їздив села й містечка Галичини, де передусім по церквах знаходив багато високомистецьких образів, риз і інших пам'яток. Кількома наворотами виїздив теж закордон, зокрема в Білорусь і Росію. Тоді в Музей передали свої цінні збірки: Основник, крилошанин Антін Петрушевич, свящ. Іван Билинкевич із Звенигорода, о. Лев Лаврецький із Залукви й багато інших громадян. Сюди перейшли збірки Т-ва „Просвіта“, архіви й збірки таких визначних діячів, як Михайла Павлика, Володимира Шухевича, Модеста Сосенка, Онисифора Крижанівського з Києва, свщ. В. Д. Садовського, учителя Ореста Козловського, свщ. В. Давидяка, д-ра Іларіона Бачинського, Юліяна Романчука й ін. Таким робом зібрано поверх 80.000 предметів, що всебічно виявляють розвиток української культури від доісторичних до наших часів.

1912 р. перенесено й розміщено збірки в великому будинку при вул. Мохнацького 42. Але й тут можна було виставити тільки невелику частину. Постійний зріст збірок приволовив Управу взятися 1929 р. за будову двох нових крил. Досі видано на будову 160.000 зл. з фундаційного капіталу. Тепер прибудови в середині викінчені, отож збірки одержали 9 великих зал на 750 кв. м. виставової площини й коло 500 кв. м. стін. На остаточне викінчення треба б іще яких 25.000 зл. Згодом необхідно буде приступити до будови третього крила й надбудови другого поверху на старім будинку, на що потрібно ще яких 250.000 зл. для досягнення коло 1200 кв. м. виставової площини.

Наукова фундація „Національний Музей“ у Львові правно основана нотаріальним актом 1908 р., затвердженням владою австрійською 1911 і 1913 р., та в остаточній формі—польською владою 1934 р. Статут цей підкреслює всенаціональний характер наукової установи, як виключної власності Українського Народу, заступленого через відповідний склад Кураторії Фундації. Головою Кураторії є тепер през. В. Децикевич, заст. голови о. ігумен. Климентій Шептицький, секретарем др. Іван Брик.

Наукова праця. З перших літ веде директор Музею наукові дослідження для вивчення музейних збірок. Вислідом цієї праці є належне розміщення музейних предметів по відділах, а в відділах—по окремих мистецьких школах і добах. З уваги на те, що далеко не всі експонати можна виставляти напостійно, відбуваються часові вистави. З р. 1914, коли відбулася перша Шевченківська вистава, до 1934 р. було їх

53. Остання присвячена двадцятиліттю УСС. Разом із улаштуванням виставок іде наукове вивчення експонатів.

Вислідом наукових дослідів над вивчанням предметів є 16 томів „Збірок Національного Музею“. Найбільше праці вложив тут д-р. І. Свенціцький. Спершу вивчав він українські стародруки та рукописи, далі пам'ятки українського малярства, зокрема галицькі ікони XV-XVI в.в., врешті історію словесности. Результатом книгознавчих студій є „Каталог книг церковно-слов'янського друку“ (1908), „Прикраси рукописів“ (1-3 т.т. 1922), „Початки книгопечатання на землях України“ (1924), „Опис кириличних пергаминових рукописів XII-XV в.в.“ (1933), як перша частина основного опису кириличних рукописів НМ. Вислідом мистецтвознавчих студій є розкішні видання: „Іконопис Галицької України XV-XVI в.в.“ (1928), що вийшла теж німецькою мовою: „Die Ikonenmalerei der Galizischen Ukraine d. XV-XVI Jhd.“, та великий альбом: „Ікони Галицької України XV-XVI в.в.“. А дослідів колядки й щедрівки присвячена студія: „Різдво Христове в поході віків“ (1934). Окремо слід згадати перший підручник музеологічного знання й техніки: „Про музеї й музейництво“ (1921).

Співробітники Національного Музею досліджували давню українську архітектуру, зокрема дерев'яних церков і дзвіниць. Окремими виданнями вийшли тут у „Збірках Н. М.“ альбом арх. А. Лушпинського: „Рисунки дерев'яних церков Галицької України XVI-XVIII в.в.“ (1920), арх. В. Січинського: „Архітектура в стародруках“ (1925) і „Дерев'яні дзвіниці й церкви Галицької України“ XVI-XIX в.в.“ (1925), врешті збірна праця І. Свенціцького, М. Драгана й В. Пещанського, присвячена всебічному освітленню культурного значення й мистецької ваги „Скиту Манявського й Богородчанського Іконостасу“ (1926). В найближчій будучині появиться праця д-ра М. Драгана про церковну дерев'яну архітектуру України. Людовим мистецтвом займалися В. Пещанський — в праці: „Давні килими України“ (1925) та І. Гургулівна в статті: „Писанки Сх. Галичини в Національному Музеї“ („Матеріяли до укр. етнології“ 1929 р. т. 21-22). З інших співробітників слід згадати ще проф. Меланію Бордун, що опрацьовувала архівні матеріяли в монографії: „З життя українського духовенства пол. XVIII в.“ („Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка“ 1912 р. 109-110 т. і 1924 р. 134-5 т.). Книгознавством займалися: М. Сосенко в праці: „Прикраси рукописів XVI-XVII в.в. Ставропигійського Музею“ (1923), а Є. Ю. Пеленський дав „Бібліографію української бібліографії“ (1934) й підручник: „Шкільний Музей“ (1935). Археологією займається б. співробітник Наук. Музею д-р. Я. Пастернак.

Крім цього низку студій оголосило чимало українських учених виключно на основі матеріялів, зібраних у Нац. Музею, згадати хоча б: М. Возняка, Ю. Яворського, І. Панкевича, проф. І. Огієнка й багато інших.

Нац. Музей тісно зв'язаний із науковими краєвими й закордонними установами. Важну ролю в цій праці мали поїздки директора на міжнародню виставку мистецтва в Венеції 1909 р., до полудневих слов'ян 1912 р., на міжнародні з'їзди людового мистецтва в Празі 1928 р., і Антверпії 1930 р., слов'янських філологів у Празі 1929 р., книгозбірень і бібліографії в Римі 1929 р., істориків мистецтва в Брюсселі 1930 р. і в Стокгольмі 1933 р., візантиністів у Софії 1934 р. й інші. Вагу збірок Н. М. оцінила теж належно світова наука, чого доказом є відвідини Н. М. визначними вченими, що приїздили сюди для дослідів.

Збірки Н. М. мають ось такі відділи:

Археологічні предмети з розкопок на українських землях, передусім у Галичині й на Київщині.

Людове мистецтво з предметів українського людового побуту з ціхми мистецької вартости. Окремими підвідділами є: а) Гуцульщина має стільки предметів, що є змога всебічно представити культуру цього цікавого українського плем'я, б) збірка килимів XVIII в. з Наддніпрящини й Подністрів'я, та в) багатотисячні збірки вишивок і писанок.

Церковна старовина — це найбагатіший відділ Музею. Є тут більше 1500 високомистецьких старих образів XV-XVIII вв., переважно з українського письма, багато різьб, гаптованих риз і посуду, та цінний своєю багатою орнаментикою збір старих ручних хрестів.

Галерія новітнього мистецтва обіймає образи найвизначніших українських малярів XIX і XX вв., та відділ різьби з чудовою бронзою „Мâ“ Архипенка.

Історичні предмети й пам'ятки культури обіймають низку портретів укр. діячів XVI—XVIII вв. та чимало пам'яток матеріальної культури. Є окремий Шевченківський підвідділ. Незвичайно цінні пам'ятники з світової й української війни.

Нумізматика й сфрагістика обіймає старі монети, що були в обігу на укр. землях, починаючи від викопаних тут римських і візантійських грошей, аж до наших часів, далі медалі й печатки.

Архів приміщує кількадесят тисяч актів, що ілюструють давнє життя української Церкви й духовенства, козацтва (універсали), судів, шкільництва й інших старовинних установ, панщини, 1848 р. та кінчаючи архівами сучасних діячів.

Книгозбірня. Крім загальної (30.000 томів), що присвячена всім галузям українознавства, є окремий відділ музейництва й мистецтвознавства. Відділ книгозбірні теж трактований із музейного становища, цебто книжки мають показати розвиток книжкового діла, зокрема ж дати образ мистецького викінчення укр. книжки. Та найцінніший тут — то відділ стародруків, — одна з найповніших збірок українських стародруків XV—XVIII вв. взагалі. Крім рідких

видань, є тут майже все, що вийшло українсько-слов'янською мовою на українських землях. Дуже цінна теж збірка старих і новіших мап і гравюр-штихів. На будуче планується організувати окремий відділ: „музей книги“, де найшлись би й укр.-слов. рукописи XII—XVIII вв., яких є коло 2000.

На жаль, нечисленний теперішній персонал, що складається з директора, двох помічників і реставраторки образів із практиканткою, не може подолати величезної праці, що її вимагає адміністрування, зберігання, вивчення й систематичне приміщення та подрібне консервування збірок. Для порівняння можна додати, що до 1931 р. працювало в Нац. Музеї, крім директора, ще 11 постійних співробітників.

М-р Є. Ю. Пеленський.

II.

Музичне Товариство ім. Миколи Лисенка у Львові.

Поруч співацького Товариства „Львівський Боян“ (1901) повстало р. 1903 Т—во: „Союз співацьких і музичних Товариств“. При ньому була також музична школа, що носила назву: „Вищий Інститут музичний“. Першим директором Інституту став пок. Анатоль Вахнянин, знаний галицький український композитор.

Року 1907-го змінено назву „Союзу“ на „Музичне Товариство ім. Миколи Лисенка“, що вело далі музичний Інститут того ж імени. За перші роки існування мало Музичне Т—во 40 членів, а Муз. Інститут 6 учителів і понад 50 учнів. Першим головою Т—ва був пок. проф. Володимир Шухевич (1907—1915), а директором Інституту перше Анатоль Вахнянин, а від р. 1908—1915. Д-р Станислав Людкевич.

В перших роках існування містилося й Т—во й Інститут у винаймуваних кімнатах. В році 1913., заходами пок. голови Володимира Шухевича, почалася будова власного дому при вул. Шашкевича ч. 5, яку й покінчено в р. 1915. У тім домі міститься тепер і Муз. Т—во, і Вищий Муз. Інститут, а дім — то 3-поверхова кам'яниця з 12-ма класами, малою залею на „пописи“ й великою на концерти, що помістить 600 осіб. Будова цього дому бетоново-залізна, а звертає в ній увагу головню стилеве народнє малювання великої й малої залі, що виконав маляр-артист Модест Сосенко, учень флорентійської школи.

Від хвили, коли Муз. Т—во перейшло до своєї хати, почалася розбудова музичного життя галицької України. Число членів Т—ва, число вчителів і учнів збільшувалося з кожним роком. Тепер (1935) Т—во нараховує 150 членів, учителів 24, а учнів 248.

По смерті пок. Володимира Шухевича (1915 р.) став головою Т—ва радник суду Йосип Дрималик, що донині

стоїть на чолі Т—ва. Директором Вищого Муз. Інституту від р. 1916-го дотепер є український композитор Василь Барвінський, а склад Виділу такий: д-р М. Волошин, д-р І. Копач, д-р Ф. Колесса, І. Гриневецький, І. Охримович, д-р Н. Нижанківський, О. Ціпановська, І. Приймова, Д. Вахнянин.

Заходом б. директора Інституту, д-ра С. Людкевича (одного з визначних композиторів України) засновано 9 філій Т—ва разом з Інститутами в більших містах Галичини, а саме: в Перемишлі, Станиславові, Стрії, Дрогобичі, Коломиї, Тернополі, Золочеві, Яворові й Бориславі, а д-р С. Людкевич став шкільним Інспектором над усіма Інститутами.

Усі філіяльні Інститути мають разом 30 учителів і 350 вихованців, а всіх (разом із централею) обов'язує один і той сам статут і лекційний план. У всіх Інститутах, крім науки інструментальних предметів, викладається наука приписаних Міністерством теоретичних предметів, причому всі вчителі виказалися кваліфікаціями, жаданими Міністерством.

Кожний із Інститутів розпоряджає власними інструментами й бібліотекою, а Інститут у Львові є власник 14 фортеп'янів (з них 2 концертні), значною музичною бібліотекою й великою кількістю інструментів дутих. Усі Муз. Інститути підлягають безпосередньо Міністерству Освіти й користуються частинно правами державних шкіл.

Провід над музичними Товариствами ведуть: у Львові радн. Йосип Дрималик, у Перемишлі проф. Б. Загайкевич, в Станиславові проф. Г. Онуферко, в Стрії проф. В. Котвич, в Дрогобичі д-р Савойка, в Коломиї проф. Ю. Дольницький, в Тернополі інсп. О. Сіак, в Золочеві д-р Герета, в Яворові д-р Фільм, в Бориславі дир. П. Лопата.

Збір учительський такий:

Львів: Василь Барвінський (форт. і теор. предмети), Одарка Бандрівська (сол. спів), Катря Гладилевич (скрипка), Микола Колесса (теоретичні предмети), д-р Роман Криштальський (скрипка), Д-р Борис Кудрик (теорет. предмети), Євген Козулькевич (скрипка), Галя Левицька (фортеп'ян), Д-р Станислав Людкевич (теоретичні предмети), Надія Біленька-Лаврівська (фортеп'ян), Осип Москвичів (скрипка), Д-р Нестор Нижанківський (фортеп'ян і теоретичні предмети), Євген Перфецький (скрипка), Петро Пшеничка (віолончеля), Роман Савицький (фортеп'ян), Дарія Старосольська (фортеп'ян), Марія Сокіл-Рудницька (солоспів), М. Улуханова (солоспів), Ольга Шухевичева (фортеп'ян), Тарас Шухевич (фортеп'ян), Оксана Федак (ритміка).

Перемишль: Д-р Василь Витвицький (управитель і теоретичні предмети), В. Божейко (фортеп'ян), Ірина Негребецька (фортеп'ян), Г. Яцишин (фортеп'ян), О. Витошинський (скрипка), Є. Козулькевич (скрипка).

Станиславів: І. Недільський (упр., віолончеля й

теорет. предмети), М. Крижанівська (фортеп'ян), Т. Лепківна (фортеп'ян), І. Сенкевич (скрипка).

Стрий: Др. З. Лисько (управитель, теорет. предмети, фортеп'ян), М. Байлови (теорет. предм., фортеп'ян), Р. Савицький (фортеп'ян), І. Повалячек (скрипка), М. Котович (скрипка).

Дрогобич: Б. Ю. П'юрко (управ., теор. предмети, фортеп'ян), Ст. Огороднік (теор. предм., скрипка).

Коломия: Р. Рубінгер (управитель, скрипка, теорет. предм.), Г. Лагодинська (фортеп'ян), Є. Козарук (чельо, теор. предмети).

Тернопіль: Любчак, Крихова (управ., форт., теор. предм.), Ю. Крих (скрипка, теор. предмети), І. Сулима (фортеп'ян), П. Салтирник (чельо), Д-р Коренець-Стахевичева (солоспів).

Золочів: М. Віханська (управит., фортеп'ян), Т. Демчишин (фортеп'ян), Г. Іванчук (скрипка, теорет. предмети).

Борислав: Н. Кулицька (управ., фортеп'ян), Р. Горницький (скрипка, теорет. предмети).

Яворів: М. Вишницька (фортеп'ян, теорет. предмети), Б. Левицький (скрипка, теор. предмети), Д. Неділкова (солоспів), М. Фільцова (теорет. предмети).

За Музичне Товариство ім. М. Лисенка:
Голова Йосип Дрималик і Секретар І. Гриневецький.

НЕ ЧАС.

Ні, ні,—не час тепер співають жіночу вроду,
Ні сяйво місячне, ні пахощі троянд,
Коли брати мої, сини мого народу —
Раби ще чужинецьких банд.

Не час спиняти зір на ніжних формах лілій,
Відбитих мрійливо у дзеркалі води,
Бо маємо пору не втіхи, не ідилій,
А затьяжної боротьби.

І в цю добу останнього змагання
Байдужим до життя не буде хай поет,—
Нехай у бік народнього страждання
Він творчости скерує лет.

Нехай надхнення чулого сурмою
Укриті порохом зворушить він серця,
І захопить співом їх до бою, —
До переможного кінця.

І вже тоді, коли над рідною землею
Засвітить доля зірку знов ясну,—
Співатиме він з чистою душею
Кохання, квіти і весну.

Борис Лисянський.

ПОМЕРЛІ ДУШЕЧКИ.

(Записки одчайдушного).

3. Pereat Ukraina, fiat socialismus!

— Ви?!... Товариш Гнат? товариш Петро?

— Товаришка Лю... той... Любов Борисівна?...

Зіткнулися в фойє кінотеатру.

— Ну, гляньте... От несподівана зустріч!... Це мій знайомий, товариш Канівський.

— Грабенко.

— Карпенко.

— То ви в Празі? давно? — питала врадувана Любов Борисівна. — Що робите?

— Та, мабуть, уже місяців зо три... Працюємо тут, під Прагою, — відповів я.

— А де Гриць? — запитав Петро.

— Гриць не пішов із нами... Він взагалі до кіна не ходить.

— Що робить? служить де?

— Ні... Маємо іншу роботу... Та ви б зайшли якось... Може після кіна з нами?... Гриць буде дуже-дуже радий... Адже ми не бачилися цілу вічність...

— А певне, що розійшлися на безвік, — згодився Петро, — але якраз сьогодні не можемо, бо маємо ще одну справу... Може за тиждень, у ту неділю?

— Шкода, шкода... Ну, то добре: в ту неділю ввечері ми з Грицем чекаємо вас.

— Добре.

— Здається, дзвінок?... То до побачення!... Глядіть же!

Вона сказала докладну адресу й чарівно, як їй, мабуть, здавалось, усміхаючись до нас, закивала головою, товариш Канівський холодно вклонився, й вони покрилися в натовпі.

Ми поглянули один на одного й посміхнулися.

— А Любов Борисівна, як бачу, й досі своїх звичок не кинула, — завважив Петро. — Як колись, так і тепер, при ній „лічарда“. А час би, на мою думку, вгамуватися.

— Та чому час? — засміявся я. — Вона навбач іще той... досить свіжа, а при наявності вродженої... ну, невимуженості, чи як би то сказати... такої собі жвавості та просто стихійної жадоби подобатись мужчинам може ще мати успіх, особливо в нажерлих снобів. Не дарма ж при ній отой... Канівський, чи як вона назвала його...

— З „наших“, либонь? — лукаво примруживши очі подивився на мене Петро.

— Здається... Тут уже нема ради, — кров кличе. Гасять світло, — ходімо...

Ми знайшли свої місця. Перед очима замиготіли одна за одною довга низка кольористих реклам.

Несподівана зустріч викликала в мені цілу бурю згадок про минуле, — таке далеке й разом таке ще ніби близьке.

Треба сказати, що й я, й Петро, ще перебуваючи на першому курсі Київського університету, брали участь і в партійному житті; трохи навіть писали й друкували в марксистському часописові „Рух“, що його редагував оцей самий Гриць, чоловік Любови Борисівни, ще тоді також молодий студент, але вже „натасканий“ на марксистській літературі. Власне, він не стільки тес право студіював, як пожирав науку ущасливити пролетаріят усіх країн, не виключаючи й український, розуміється, а тому вважався серед нас, здебільшого принагідних аматорів, за чималий таки авторитет. Ми здебільша крутилися серед так званого українського громадянства та м'олоді, захоплюючись „малими ділами“ національного характеру, за що наш Гриць, було, нераз і висміє нас, а то й нагримає: чорт-зна чим, мовляв, захоплюються, тільки час уводять, хуторяни прокляті...

— Невже ви, — говорив він із обуренням, — не в стані зміркувати, зрозуміти й запам'ятати ту просту, як аксіома, істину, що тільки з визволенням пролетаріату та з його диктатурою прийде й визволення українського народу — само собою, автоматично?...

Справді, треба було бути останніми йолопами, щоб не розуміти, що двічі по два—чотири. Але українська пісня, українське слово, українські дівчата такі гарні, такі звабліві, чарівні, що де там було думати про всесвітню революцію та її визвольні дарунки для України! Замість того, щоб віддати всього себе, як наш Заратустра, Гриць Путря (таке було його прізвище), — віддати справі завоювати диктатуру для пролетаріату, ми бігали в театр Садовського, в клуб „Родина“, на українські концерти, доповіді тощо, катилися з дівчатами на човнах, будячи заснулі Дніпрові береги могутньою луною українських пісень; навіть збирали передплату на єдину щоденну українську газету „Раду“, що саме найбільше лютило нашого суворого Гриця. Але юнацькій завзятості та енергії кінця-краю нема, тому не без нашої участі обходились і всі оті робітницькі забастовки, заворушення всякі, масовки в Голосіївським лісі тощо, студентські демонстрації, поширення „літератури“ й т. ін. Та це останнє не задовольняло Гриця: для справи визволення пролетаріату він оддавав усього себе й від нас вимагав того самого. Де там!...

Зате ж і сміявся він із нас, коли прийшла революція, а ми, прибувши з фронту на військовий з'їзд, застали вже сливе зовсім організований наш юний парламент, а в нім і Грицька Путрю на якомусь значному становищі.

— Що, голубчики, — вигукував він, потираючи руки, — не казав я вам! Прийшла революція, пролетаріят скинув довічні пута, й тим самим і Україна стала вільна.

Ми справді були трохи збентежені й охоче призналися, що не доцінювали його науки. Але, коли над Києвом загуркотіли вневдовзі гармати Муравйова, ми східно питали Гриця:

— Ну?... А що ти тепер скажеш?

Тепер уже він був збентежений, бігав зніяковілими очима туди й сюди й непевним голосом заспокоював нас:

— Це... це... це, мабуть, якесь непорозуміння... Треба вичекати: я певен, що все це той... що він на власну руку... Він же, Муравйов той, полковник царської служби... ну, й той... Не може бути, щоб соціалістичний уряд, хоч і большевицький, поважився на чужу свободу: вони ж марксисти, а Маркс каже...

— Піди ти під три вітри з своїм Марксом! — резсердився Петро. — Москва знову пре, а ти з дурницями...

Гриць образився, махнув зневажливо рукою і відійшов. Уряду українського тримався проте до останку, але весь час належав до нечисленних у нім прихильників порозуміння з диктатурою московського пролетаріату. Так і на вигнання пішов із переконанням, що вся ця боротьба з червоною навалою — простісіньке непорозуміння.

Звідки такий заскок у голові?...

На еміграції спочатку ще брав, як то кажуть, активну участь у громадській роботі — і він, і Любов Борисівна, — але щодалі, все більш одходив і від громадянства й від роботи, навіть од своїх партійних товаришів; зрештою його й її тільки зрідка хтонебудь зустрічав на вулиці, здоровкався, але завваживши, що він неохоче пізнає й відповідає, перестали звертати на нього увагу. Партійні товариші теж не шукали його, хоч поміж ними він був силою не абиякою: сердилися, що взивав їх опортуністами й навіть петлюрівцями. Що він робив і з чого жив — ніхто не знав. Щоправда, деякі молоді й гарячі голови — з тих, що слив'є щотижня збираються в'їзджати в Київ на білому коні та записують „на чорну дошку“ всіх, хто одверто сумнівається в скорому повороті додому, — ці недвозначно й з переконливою певністю говорили, що Путря чесько-польсько-більшовицький шпiон, і що хтось із них на власні вуха чув десь, як Любов Борисівна безсоромно цвенькала по-московському на вулиці з якимсь жидком (чи не з Канівським), — отже, не виключена річ, що Путря, крім усього іншого, ще й бєлогвардейський шпиг, і що вони, вернувшись переможно в Україну, в першу чергу повісять Путрю з „його жидівкою“, а може й зовсім „не пустять“ через границю ні його, ні її.

Ми з Петром не то, що не звертали уваги на всі такі чутки та страхіття, а просто не цікавилися ні ними, ні самим

бідолашним Путрею, бо вже давно з головою ввійшли в одне діло, що вимагало від нас цілковитої самопосягати. Але несподівана зустріч із Любов'ю Борисівною розворушила нашу цікавість. Щоб там хто не патякав про Гриця, а все ж таки він наш колишній близький другачка й людина щиро ідейна, — отже, ми були певні, що всі оті балачки про нього та поголоски — звичайнісінькі емігрантські брехні. Але проте — хто ж він тепер справді?... Певне ж, що все те, що витворяють большевики в Україні, ввесь той довгий кривавий кошмар і для нього не був таємницею, — како ж вірус він тепер? Без сумніву, вже не говорить про „непорозуміння“. Може тому й відлюдком зробився, що стало соромно за свою колишню віру й помилки. А коли так, то й для нашого діла може придатись: він людина розумна й напевне щось корисне порадить. І Любов Борисівна теж...

Другої ж таки неділі ополудень ми вибралися до Праги. Був пречудовий літній день, і місто спочивало від щоденного грюкоту, шарварку, турбот. Усе, що тільки мало змогу, зникло з нього, розсипавшись по ближчих і дальших околицях, понад річку, по лісах та гаях. Низькі береги Влтави, бруковані сірим каменем, від самого міста й геть-геть далі на кілька кілометрів аж кишіли голим тілом, мов червою. Бренькали гітари, й молоді, але деручі голоси з насолодою виводили куплет за куплетом безкраю невибагливу „пісничку“; десь ревів грамофон Мефістофеля... В блискучій від сонця воді сумнівної чистоти, та ще й покритій подекуди мінливими плямами масної осуги, здебільша брѳохалися, дзінко перегукуючися й регочучи, діти; великі щільно вкривали смаглявими, загорілими тілами береги від самої води й аж на зелені прибережжя; лежали й сиділи мішма — парубки, дівчата, жінки, чоловіки; жваво „видєлавали“ (заробляли) свої „коруни“ імпровізовані нашвидку й сезоново „рєставраце“ з порозставлюваними перед ними частими столиками; добре торгували всякі будочки та ятки з т. з. „рихлим обчерственім“ (скорим свіженням) — лімонадами, содовою водою, молоком, різними овочами тощо. Все влаштовано було так, що кожній зайвій короні не треба було далеко котитися з „капси“ (кишені) пражака, любителя „черствого вздуху“ (свіжого повітря), сонця й взагалі природи: на кожному кроці на неї чигала пажерлива паща спритного „обходніка“ (крамаря).

Щоб не тратитися на трамвай, ми з Петром ішли берегом річки пішки. Широка стежка кінчалася ген-ген, де починався ряд старих височенних тополь. Там ми повинні були звернути ліворуч і, дряпаючись вузькими вуличками передмістя, вийти на оту гору, де на покритому лісом шпилі та

по узбіччях маячили різностильові вілли празьких багатіїв. Повернути в тім напрямку мали якраз коло одного з прибережних ресторанчиків, що навіть назву собі відповідну підібрав — „Лазенска реставраце — У тржінацеті тополоу“. За дрібними столиками, вкритими білосніжними обрусами, голі й у халатах сиділи парами купелеві гості, „рихло обчерствляючись“, хто чим засмакував. Усе це за довгеньку таки путь понад берегом нам уже досить набридло, й ми, кинувши байдужий погляд на купальників за столами, звернули були на вибруковану сірими кам'яними плитами дорогу до передмістя, але в тую ж мить почули від ресторану :

— Галло! галло!...

Ми озирнулися й, побачивши, що поклик справлено до нас, зупинилися.

Стежечкою, протоптанюю в траві, мчалася за нами навздогін, трясучи ледве прикритими обвислими грудьми, коротконога, але стегняста, не першої молодости, біловолоса, з чорними очима й бровима, німфа. Купелеві „шати“ її червоного кольору мало що ховали, або краще — зовсім нічого не ховали від нескромного ока, а швидче підкреслювали все те, що нібито не годилося спозирати людині невтаємниченій; обличчя її було густо припудрене, очі підведені чорним, а уста аж палали шміньюкою. Дорогу їй перейшов поліцай, єдина ще сторожа на шляху до цілковитого усунення з тіла отих, мовляв, буржуазних забобонів, сиріч купелевик „шатів“: він байдуже поглянув на неї, потім на нас, позіхнув, трохи не звихнувши щелепів, і, не спиняючись, пройшов далі.

— Ви куди? до нас? — добігаючи, кидала питаннями німфа. — Добридень, Гнате! добридень, Петре!...

— Добридень! — відповіли ми на привітання. — Та до вас же, як було умовлене минулої неділі, а ви, бачте, кликали, а щоб почекати нас, то ні.

Вона стала між нами й, повертаючись усім корпусом то до одного, то до другого, кокетливо грала очима.

— І Гриць тут? — спитав Петро й, лукаво посміхаючись, без сорома казка, почав нахабно оглядати її з голови до ніг.

— Ні, Гриць удома, на господарстві, — відповіла вона, теж лукаво слідкуючи за його очима.

— Як? То ви самі?

— Ні, не сама, а з товаришем Канівським.

Хм... — многозначно мугукнув Петро. — А скажіть, товаришко, не во гнів вашій ласці, що воно за один, отой ваш „лічарда“?...

— „Лічарда?!“ — аж скрикнула від подивування Любов Борисівна й раптом, закинувши голову назад, зайшлася сміхом. — Чому „лічарда?“ й що це означає — „лічарда“?...

— Ну, як вам сказати?... — підшукував Петро пояснення для своєї химерної назви, — ну, той, що при дамі чатує... друг дому, чи як там іще.

Любов Борисівна знову розкотисто зареготалась, потім відразу змовкла, ізсунула брови й, пускаючи з-під лоба очима лукавих бісиків, кокетливо посварилася пальчиком.

— Це поважний, серйозний товариш, а не те, що ви, безличнику, думаєте, — вдаючи, що гнівається, промовила вона.

— Гаразд, вірю, — не вгамовувався Петро. — Але ви так і не сказали, хто він?

— Та хто ж?... Просто, один гарний знайомий з торгпредства.

Був ясний, безхмарний день, але, коли б із осяйного неба розітнувся над нашими головами оглушливий гуркіт грому, ми, мабуть, не були б так вражені, як цією інформацією. І коли б наша німфа не була так захоплена своєю чарівністю, то певне завважила б, як ми стояли стовпами й розгублено дивилися один на одного...

— Отже, ви йдіть, — з чарівливою усмішкою казала далі Любов Борисівна, похитуючи стегнами й закидаючи одну ногу на другу, — а ми з Іваном Соломоновичем не забаримось...

— Іван Соломонович?! — аж скрикнув Петро, крутнувшись на місці. — Оце номер!.. Він що у вас — хрищений, чи як? Але чого ж проте Соломонович?..

— Фе, товаришу, — надула губки Любов Борисівна, — ви й досі, як бачу, не позбулися своїх старих антисемітських звичок... Він правдивий українець, а ім'я... ви ж знаєте, що в нас на Радянщині всяк бере собі ім'я по своїй уподобі... Ну, то я біжу: за годину й ми будемо вдома. Ма уцта, на сгледаноу!...

Вона жартівливо-галантно вклонилася, чоргнувши легенькими червоними купелевими капцями, й повернулася бігти назад, але щось ізгадала.

— Бач, трохи була не забула, — сказала вже зовсім просто, без маніження, — Гриця ви застанете трохи... ну, прибитим, чи що, то будь ласка з ними якимось так... обережніш, чи що...

— Що з ним? — уже різко й понуро кинув Петро.

— Від нього дізнаєтесь, а поки що... — вона зграбно зробила в повітрі поцілунок, — па́, па́, па!...

Повернулася й застрибала до ресторану.

— Ідіотка! — буркнув їй услід Петро по павзі, ще якусь хвильку провів поглядом, а далі перевів очі на мене. — Чув?...

— Та чув же, чув, — криво посміхнувся я.

Петро погано вилаявся, а далі до мене:

— Ідемо?... Чи краще додому?

— Та чому ж?

— Ну, як то чому?... Вже коли завелися „лічарди“ з самісінького торгпредства, то нам... особливо нам, — підкреслив друзяка, — нема там місця.

— І дарма, — відповів я переконливо. — На мою думку, навпаки: якраз нам і треба навідати Гриця, і якраз для нашого діла це може бути корисне. Що ця лепетя пробовкнулася тут про отого Івана Соломоновича — це добре: принаймні знаємо тепер, із ким діло маємо...

-- Еге... Іван Соломонович... Чи ти чув коли щось, подібне до цього?

— Ні, не доводилось, — засміявся я.

— А я чув... або краще бачив... У Києві бачив... Та й ти, певне, бачив, — на Безаківській, коло української книгарні... вивіска така була: „Манджурская прачешная Сан-Ремо“... Правда, стильно?... Пху!... Ходімо...

Ми рушили в передмістя.

— „Антисемітські звички“... — не міг заспокоїтись і все бурчав, ідучи, Петро. — І що за ідіотське слово — антисемітизм!... І чому я антисеміт? Тому, що антипрахвост?... Араби теж семіти, а хіба я арабофоб?... Ні. А чому?... Тому, що араб усе буде араб, якийсь там Абдулка все буде Абдулка, де не посади його. А тут ота підла мімікрія паразитів, щоб вигідніше вмотитися в якомусь чужому організмі й виснажити його... В себе він, вражий син, Лейба, а між нами Левко, у москалів — Лев, у французів — Люї або Леон, у німців — Людвіг чи як іще там... Почекай, іще матимемо своїх не тільки Іванів Канівських, а й Лейбенків, Янкеленків, Нухименків тощо... Скажеш, що я брехав.

— Ну, що ж, — сміявся я, — це тільки доводить, що Україна набирає сили... Знаєш же, що жиди горнутья всюди до сильного.

Петро сердито зиркнув ускосом на мене й помовчав.

— М-гу, — мугукнув по хвилі, — до сильного... поки й сильному сядуть на голову. Благай тоді Бозю, щоб послав якогось Мусоліні або Гітлера... Ні, нехай вони горнутья краще до чортової мами, а не до нас!... Далеко ще?

Ми поволеньки спиналися на досить круте узбіччя розлогого лісистого горба, минаючи на кожному кроці побудовані невеличкі сезоніві ресторанчики, буфети, будочки. Ятки з усякими ласощами, — все для вловлення необережної празької „куруни“. В мішаному лісі то під кущами, то просто серед галявинок відпочивали, мальовниче розташувались, цілі товариства й родини. Малеча, швидко обізнавшись у в обстанові й між собою, сповняла збуджене святом затишшя тріскучою, як походовий барабан, чеською говіркою, викликаючи заляглу від непроханих гостей по далеких самотніх місцях луну на змагання.

Полінкуваті в свято на лоні природи, розімлілі від духоти, матері погукували для годиться на своїх неслухняних „голчічек“ (дівчаток) та „клуків“ (хлоп'ят), характерно, як у пісні, виводячи закінчення фраз, наче цим протягненням останнього слова надолужували брак мелодійности, недостачу голосівок у мові. На догідно вкопаних у землю подекуди скамницях сиділи молоді парочки, обнімалися й навіть цілувалися, не звертаючи жодної уваги ні на кого. До речі мовити, ніхто, опріч, мабуть, нас двох, і на них не зважав, очевидячки додержуючи приписів, що їх завсіди можна почути тут: „кажди гох (хлопець) мусі міт (мати) свою голку“ й „кажди чловек то потржебуї“ — приписів, що їх таке одверте й цинічне проведення в життя так завсіди ображало й ображає естетичне й моральне почуття чужинців зо сходу.

Нарешті стали на шпилі, витираючи спітнілі обличчя, й озирнулися довкола.

Чудова панорама!... Київські гори, Купецький, Маріїнський, Двірцевий парки... Але... замісьць широкого Дніпра з його островами — широка й глибока зелена долина, а посеред неї в'ється вузенька блискуча стяга Влтави. Насупроти погляд із досадою впирається в такі сáмі лісисті горби, що суцільною стіною тягнуться десь іздалека аж до самісінького міста. До болю хочеться, щоб вони розтали в соняшнім сяєві й відкрили очам широкі й далекі — скільки оком скинеш — зелені простори Задніпрів'я... Серце починає щеміти...

— Та ходім, або що! — нетерпляче відганяє ясну мрію Петро: чи не нагадало це все й йому Києва? — Здається, недалеко вже?...

— Стривай, яка це вуличка?...

На залізній гратчастій огорожі з підмурком доокола наріжної вілли я прочитав назву вулиці.

— Так, це вона.

Йти довелося недовго. Ото ж, мабуть, і вона, тая зтемна-бура вілла з колонами, що в ній мешкав наш друзяка й товариш. Дійшовши до неї, ми зупинилися перед хвірткою й безцеремонно почали розглядати її. Число дому було те, що нам треба, барва його теж відповідала даній нам адресі.

— А ото ж, мабуть, і тая магнолія перед ганком, що про неї згадала Любов Борисівна, — промовив Петро, показуючи пучкою на якесь розкарякувате не то дерево, не то куц із твердим екзотичним ріденьким листям.

— Та певне ж вона... А ти натисни гудзика: може хто вийде на дзвінка, то запитаємо... (Кінець буде).

ЩАСТЯ.

Добй юнацтва пишний май...
Весь світ мені — великий рай,
Життя — мов сонце променисте.
Булó то щастя особисте.
Рокй минули... Рйй турбот
Про близьких, дорогих істот
Створив новóй втíхи тло.
Родинне щастя то булó.
Руїна... Давнє щастя впало;
Та душу враз новé осяло,
За все принісши нагороду.
То — щастя могого на рóду.
Борис Лисянський.

ЧЕРЕМХОВИЙ ВІРШ.

Вже ніч нагріта п'яним квітням
димиться в черемховій млі,
і букви, наче зорі, світять
в розкритій книжці на столі.
Стіл обростає буйним листям
і разом з кріслом я вже кущ.
З черемх читаю — з книг столистих —
рослинну мудрість вічних пуц.
Богдан І. Антонич.

КОСОВИЦЯ.

Немов брусок, гострить скінчивши,
косар за пояс сонце вклав.
Аж день розкрився ширше й глибше,
як він засукував рукав.
Слова співучих сіножатей
покошені до строф лягли.
Вже труд надхнений і крилатий
скінчився, й піт з чола зітри.
Богдан І. Антонич.

ГОЛОС УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО Й ГРОМАДСЬКОГО СВІТУ ПРО ПОТРЕБУ „НАШОЇ КУЛЬТУРИ“.

І.

Потреба чисто наукового об'єктивного журналу, журналу непартійного й не гурткового, що займався б дослідом української культури, гостро відчувалася вже здавна. Видавець і головний Редактор „Нашої Культури“, Проф. Др. Іван Огієнко, розпочинаючи свій місячник, запросив до співпраці в ньому цілий український науковий світ і всіх письменників (кого не запрошено, то тільки випадком). Багато наших учених зараз таки відгукнулися на запрошення,

теплими листами на ім'я Головного Редактора вітали його думку, по-товариському підбадьорували його духа та закликали до витривалости на тяжкій, але всім нам такій потрібній праці. І всі дописувачі одноголосно підкреслили коначність такого журналу, як задумана „Наша Культура“.

Дивимось на ці перші захопливі листи, як на важливий матеріал, якого не вільно ховати в редакційних теках, — його мусить знати наше громадянство, бо це ж голоси його кращих синів. До голосів наукового світу додаємо також голоси й деяких наших громадян.

Творчі й бадьори голоси українського громадянства про „Нашу Культуру“ будемо містити й надалі, особливо голоси, що спокійно, розумно й речево вказуватимуть нам на прогалини чи недостачі в нашій праці. Будемо прислуховуватись до цих голосів, як до об'єктивної творчої критики. В теперішній лихий час ми не маємо в себе об'єктивної наукової критики, а тому спокійний та розсудливий голос кожного Читача вважаємо вартнішим від голосу суб'єктивного непокликаного „критика“.

Робите мені велику честь, запрошуючи мене до співучасти в „Нашій Культурі“. Буду старатися по можності відповісти Вашому бажанню. Предмет такий інтересний, що загострює цікавість і побуджує охоту писати. Я вже віддавна й до „Рідної Мови“ маю намір написати на Ваше запрошення. Прийміть вислови найщирішої пошани. Митрополит Андрей. Львів, 13. IV. 1935.

Всією душею співчуваю Вашому бажанню видавати науковий місячник „Наша Культура“. Я певен, що за Вашою редакцією цей місячник буде тим, що так потрібне всім нам, українцям, — висококультурним органам, який буде поглиблювати наше знання в усіх ділянках українознавства. Відносячися з великим поважанням до всього того, що досі зробила наша провідна інтелігенція, не можу не висловити Вам свого погляду, що в смислі поглиблення в українських масах здорової державницької ідеї зроблено мало. Мало зроблено для того, щоб виховати мужній характер у нашій нпроді. Мало плекалося поваги до військовости. Глибоко вірю, що Ви в своєму висококультурному виданні будете сіяти ці, нам, українцям, так потрібні ідеї. Прошу Вас, Пане Професоре, прийняти вислови моєї щирої до Вас поваги, а також бажаю Вам повного успіху в новім ділі. Berlin—Wannsee, 6. IV. 1935. Павло Скоропадський.

Вітаю Ваше нове видання „Наша Культура“ з щирою радістю. Знаючи Вашу енергію, вірю, що серед дороги не станете, і цього Вам щиро бажаю. Щоб не вітати Вас із порожніми руками, я вислав Вам свою статейку про століття чеського гімну й його українські наслідування. Проф. Др. Кирило Студинський. Львів. 5. IV. 1935.

Гаряче бажаю Вам, Пане Ректоре, якнайкращих успіхів у Вашій науковій, і літературній праці, так дуже цінній і важній для дальшого культурного розвитку нашого Народу. Дуже щиро дякую Вам за запрошення мене до співробітництва у „Нашій Культурі“, прошу мене

вписати в число Ваших співробітників. Пересилаю Вам гарячі бажання якнайгарніших успіхів у цьому Вашому видавництві, так дуже конечному й—на мою думку—саме в теперішніх часах для нас необхідному. Тим то Вашій молоденькій „Нашій Культурі“ гаряче бажаю якнайгарнішого розвитку. 12. V. 1935, ч. 264-35. Др. Іван Раковський (Голова Наукового Товариства ім. Шевченка), Львів.

Бажаю добра „Нашій Культурі“ й охоче допоможу їй. Прага, 30. III. 1935. О. Олесь.

Ваша несподівана звістка про можливість появи нового місячника „Наша Культура“ справила мені величезну приємність, і то тим, що на чолі його стоятимете Ви: це ж запорука, що автора не питатиметься—яко віруєши політично, а звертатиметься увагу на самий твір, на його мистецьку чи наукову вартість та на добру літературну мову, цебто на те, чим у нас не може похвалитися жоден часопис. Я, розуміється, з уподобою візьму участь своїми писаннями в такому органі й подбаю за добротність тих писань. Horní Černošice u Prahy, 3. III. 1935, Спиридон Черкасенко.

Правду кажете, що звалили собі на плечі важкий тягар. Нехай же буде Вам утіхою хоч свідомість, що робите діло величезного громадського значення й ваги. Бувайте живі—кріпкі! Горні Черношиці, 8. IV. 1935, Спиридон Черкасенко.

Щирим серцем вітаю Ваш новий почин прислужитися нашій культурі, вітаю повстання нового літературного й наукового місячника. Будуть такі, що накинуться на Вас за це,—мовляв, у нас уже досить таких видавництв, але, на мою скромну думку, їх ніколи не буде забагато. Із програми бачу, що хочете обняти всі ділянки нашої культури й мистецтва, як це колись робив „Літературно-науковий Вістник“, а Ваша безсторонність та наукова ерудиція дають запоруку, що місячник вийде гарно. Прошу залічити мене в співробітники й передплатники „Нашої Культури“. Др. Франц Коковський, суддя, Сянік, 26. III. 1935.

В найближчому часі постараюсь дати Вам свій матеріал для задуманого видавництва. У нас справді дуже варто було б мати добрий об'єктивний культурно-літературний місячник, де можна б—іздалека від злоби дня—говорити про прекрасні й корисні для Нації речі власного культурно-національного життя та слов'янства й світа. Всього найкращого! Ваш Іл. Євєнціцький, Проф. Др. Львів, 17. III. 1935.

Сердечно здоровлю з новим органом, дуже для нас потрібним,—дай Боже щастя й успіху! Львів, 27. III. 1935, Проф. Др. Іл. Євєнціцький.

Дякую Вам за запрошення до співробітництва в „Нашій Культурі“. Вашому виданню бажаю всякого успіху. Прага, 21. III. 1935, Проф. Дм. Дорошенко.

Дякую Вам за запрошення до співробітництва в Ваших таких дорогих мені виданнях. Дуже радо, чим зможу, буду Вам допомагати—студіями, статтями, замітками, рецензіями. Вітаю Вас і бажаю якнайкращого успіху в Вашій такій цінній і дорогій нам усім праці. Прага, 26. III. 1935, Проф. Леонид Білецький.

На „Нашу Культуру“ я дивлюся, як на орган дуже важливий, аполітичний, апартійний, і тому мені надзвичайно дорогий, як єдина безстороння трибуна української культури й слова. Прага, 12. IV. 1935. Проф. Леонид Білецький.

Прийміть слова щирого подиву для Вашої ініціативи й невсипучої праці. Признаюся, що сам планував заініціювати журнал „Українська Культура“ про те саме, що й Ваша „Наша Культура“, і того ж змісту. Ви маєте щасливу руку, й вірю, що Вам удасться розбудувати новий журнал у нове, правдиве огнище української культури. Щиро бажаю найкращих осягів і якнайменше колод на шляху. Прийміть при цій нагоді слова глибокої пошани. Проф. Я. Біленький, редактор „Української Школи“. 11. IV. 1935, Львів.

Дякую дуже сердечно за запитання до співробітництва в „Нашій Культурі“. Постараюся по своїх силах віддячитись за зроблену мені шану. Львів, 10. IV. 1935. Редактор „Шляху Виховання“ й „Учительського Слова“ Іван Ющин.

Дякую за запитання до співробітництва в „Нашій Культурі“, й тішуся, що з нею виступаєте. Її потреба велика, й знайдете досить людей, що стануть Вам до помочі. Бажаю Вам і Вашій праці якнайкращих успіхів. Berlin, 8. IV. 1935, Zenon Кузеля, Проф. Др.

Дуже тішуся, діставши звістку про Ваш новий часопис „Наша Культура“, та, розуміється, очоче буду до нього писати. З щирою повагою та найліпшими привітаннями Дмитро Чижевський, Проф. Др. 10. IV, 1935, Halle.

Ваше запрошення до співпраці в „Нашій Культурі“ я одержав. Вітаю якнайщиріше Ваші ідеальні пориви. Зможу дати Вам статтю загального характеру про культуру південного Підкарпаття. 25. IV. 1935. Ужгород, Проф. Др. Іван Панькевич.

Щиро вітаю видання дуже потрібного місячника „Наша Культура“. Дуже дякую за Ваше ласкаве запрошення співробітничати. Радо пришлю Вам статті. Прага, 4. IV. 1935, Др. Вол. Січинський.

Сердечно дякую за запрошення співробітничати в Вашому цікавому часопису „Наша Культура“. Видання „Нашої Культури“ дуже на часі,—такий журнал дуже потрібний. Радий буду йому прислужитися. Прага, 29. IV. 1935, Др. Вол. Січинський.

Я тепер займаюся майже виключно бібліографією й не маю нічого на похваті, що було б цікаве для Вашого часопису. З часом, як матиму щось піджоже, з охотою Вам надішлю. Поки ж що дозвольте погратулювати Вам і висловити подив Вашій енергії та завзяттю, з якими Ви в тяжких обставинах працюєте на ниві рідної культури. Львів, 27. IV. 1935, Володимир Дорошенко.

Дякую сердечно за прислану програму Вашого нового журналу й за запрошення до співпраці. Дуже радий, що Ваша діяльність так швидко шириться й поглиблюється. Програма Вашого нового журналу така приваблива, а тому вірю, що цей орган, так потрібний, як і „Рідна Мова“, оцінять усі, і справді не буде людини, яка б не передплатила обидва журнали. Я й дружина дуже радо візьмемо участь у Вашому новому органі. Прага, 7. IV. 1935. Григорій Омельченко Проф.

Щиро дякую за те, що запросили мене сталим співробітником нового Вашого видавництва; про праці для нього думаю. Самбір, 24, IV. 1935, Проф. Др. А. Княжинський.

Дуже радісно прийняли в нас у Перемишлі вістку про видавання „Нашої Культури“. Щиро бажаю якнайкращих успіхів для нового Видавництва, хоч із матеріального боку це може занадто дешево— 1 зл. за 4-аркушеву книжку. Знаю що Ви вмієте видавати цікаві й добрі речі та не боїтеся такої велетенської праці, як видавання двох журналів. Бажаю найкращих успіхів для Ваших Видавництв. Перемишль, 25. IV. 1935, Проф. Др. Євген Грицак.

Щиро бажаю якнайкращого поведження для заповідженої Вами „Нашої Культури“. Думаю тільки, що така назва дуже зобов'язує, і боюся, чи матеріальні умовини уможливають журналові дійсно репрезентувати нашу культуру. 30. IV. 1935 р., Володимир-Волинський, Др. А. Річинський.

Дякую щиро за спеціальну увагу для мене, виявлену в запрошенні до співробітництва в „Нашій Культурі“. Я, звичайно, з великою приємністю буду числити себе за співробітника цього так конечно потрібного нам журналу. Бажаю Вам у праці Вашій, Високоповажаний Пане Докторе, якнайкращих успіхів. Прошу вважати мене за співробітника „Нашої Культури“, бо програма її якраз відповідає моїм заінтересуванням. Львів, 9. IV. 1935. Др. Теофіл Коструба.

Прочитавши програму Вашого науково-літературного місячника, що мав би стати на сторожі нашої Рідної Культури, вітаю його найсердечніше й нетерпеливо вижидаю появи його першого числа. Кімполонг, 9. IV. 1935, Корнелій Ластівка.

Справді з подивом дивлюся на нове Ваше діло, — на „Нашу Культуру“. У Вашому положенні, в сьогоднішніх часах, коли наше громадянство так байдуже відноситься до всяких культурних проявів життя, треба мати дійсну героїчну віру в перемогу, щоб зачати таку працю. Безперечно, такий науково-літературний місячник, що гуртував би коло себе всі наші творчі сили без огляду на їхні переконання, нам доконче потрібний, та ще з такою всім приступною передплатою. Ще раз складаю Вам якнайщиріші побажання в новій праці. Перемишль, 31. III. 1935, Яр. Мандюкова.

Сердечно вітаю Ваш добрий почин—„Нашу Культуру“. Такого журналу нам уже давно бракує. Дяка Вам, що берете на себе це не легке, але важливе завдання. Журнал піде,—мусить піти! Зо всіх боків доводилося чути про його потребу. Я охоче буду дописувати для відділу „Бібліографія“. 7. IV. 1935, Прага. П. Зленко, Редактор - Видавець „Українського Тижня“.

Дуже дякую Вам за Ваше запрошення прийняти участь у Вашому місячнику. Те, що Ви мене згадали й звернулись до мене, було для мене великою радістю. Berlin, 27. IV. 1935, Др. В. Леонтович.

Глибоко вірю, що як журнал „Рідна Мова“ за Вашим редагуванням зацікавив усіх нас, так і новий журнал „Наша Культура“ відкриє нам багато нового цікавого й повчального. Щастя, Боже, в Вашій великій праці. Свящ. П. Білон, 15. IV. 1935 р., Трентон.

Сильно я зрадів, коли довідався, що при „Рідній Мові“ друкуватиметься новий місячник „Наша Культура“ з такою широкою програмою. Вірю, що й усе українське громадянство привітає цього місячника з великою радістю та дасть йому моральну й матеріальну піддержку. Вже давно відчувався брак отакого місячника, що студіював би наше культурне життя та тим самим дав змогу чи то нашому студентству, чи взагалі нашій інтелігенції—на еміграції особливо—пізнати ближче скарби нашої культури, і тим самим хоч душею бути ближче нашої Рідної України, нашої рідної культури. Від себе бажаю Хвальній Редакції повного успіху в Вашому такому великому ділі. По змозі допомагатиму Вам. Новий Йорк, 12. IV. 1935, Л. Годівський, Голова Студентської Громади.

Усім вищеподаним авторам, що щиро підтримали нашу працю, подаючи свої завваги й побажання та висловлюючи нам повне довір'я, приносимо тут найсердечнішу подяку. Просимо наших Читачів та Прихильників і надалі подавати свої завваги,—ми будемо прислухатися до них у своїй праці з найбільшою пильністю, щоб загальними силами створити міцний незалежний науковий орган і глибоко пустити його в широкі кола нашої інтелігенції. Але пам'ятаймо всі: наукове видання мусить бути—як то прийнято в цілому культурному світі—непартійне й негрупове, — в нім можуть писати всі вчені, від крайніх правих до крайніх лівих. Тут нікого не спитають: како віруєши політично. Створімо нарешті науковий, але громадський орган, щоб єдиною найвищою його ціллю було: розбудова всіма силами нації нашої культури, а тим самим — добро народу. Ставаймо ж усі, хто тільки чується на силах, до цієї великої й так народові нашому потрібної культурної праці!

Редакція.

ХРОНІКА НАУКОВОГО Й КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ.

Метода історично-мистецьких дослідів (лист до Редакції). В чис. 1 „Нашої Культури“ в статті Мр. Івана Коровицького про катедру Св. Софії у Києві, зроблено мені закид, який може викликати в Читача неправдиве уявлення про мої думки, висловлені в моїй праці: „Архітектура старокнязівської доби X-XII ст.“ (Прага 1926). Зважаючи на те, що цей закид має зв'язок із ширшою проблемою методи історично-мистецьких дослідів, вважаю за потрібне в інтересах наукової безсторонності подати тут, у порядку спростовання, свої висвітлення й думки з приводу методи студій і дослідження архітектурних пам'яток нашої світлої минувшини.

Торкаючись питання будівничих св. Софії у Києві, шановний автор згаданої статті пише: „Немає міцних підстав легковажити свідоцтво Літопису, як це робить у своїй цінній книжці В. Січинський“ („Наша Культура“, 1935, ч. 1, ст. 38).

Для кожного, хто уважно прочитав мою розвідку про „Архітектуру старокнязівської доби“, видно, що я зовсім не „легковану“ сві-

доцтвом Літописів, але, всесторонньо аналізуючи їх, ставлюся до них критично, з застереженням, як це потрібно робити в дослідчій праці в відношенні до кожного писаного джерела. Тут власне виявляється та велика різниця поміж старою чисто-історичною, і сказати би, історично-філологічною школою мистецтвознавства й новою історично-мистецькою дослідницькою методою та ще особливо в галузі архітектурних пам'яток. Ці останні являються пам'ятками не тільки історії, але ще в більшій мірі,—техніки. Отже, нова метода основана на знаннях техніки, досліджуючи самі архітектурні об'єкти та послугуючись порівняльною, відвототно-порівняльною, аналітичною та інш. методами мистецтвознавства, виробила не тільки зовсім самостійні способи історично-мистецьких дослідів (незалежні від писаних історичних джерел), але дала можливість контролювати й зовсім відкидати неточність історичних звісток.

За браком місця не можу торкатися складного питання, чому саме треба вважати часті відомості наших літописів про „грецьких майстрів“ що найменше за перебільшені. На це дають нам відповідь самі архітектурні пам'ятки, що для мистецтвознавця є головне джерело пізнання. Зрештою відсилаємо читача до згаданої праці „Архітектура старокнязівської доби“ (ст. 7, 22) та інших писань автора цих рядків. Прага, 15 травня 1935 р. Володимир Січинський.

Праця про Закарпаття. Проф. О. Мицюк працює тепер над вивченням історії соціально-господарчого побуту Закарпаття. Том I готовий до друку, короткий зміст його друкується в цій книжці. Т. II охоплює добу фєвдально-кріпацьку, з 1525-го по 1848 р. Тепер Проф. Мицюк збирає потрібний йому матеріал для III т. праці на місцях.

Писаний Ірмолой поч. XVII ст., дуже цікавого змісту, знайшов у с. Побужанах (пов. Камінка Струмилова) Проф. Д-р З. Лисько. В книжці є запис 1631 року.

Преса про „Нашу Культуру“. „Prager Presse“ у ч. 182 за 9.VII відмітила третю книжку „Нашої Культури“, підкреслюючи статті Л. Білицького, В. Щербаківського, О. Нестеренка, М. Плечка, та звертаючи увагу на цінну автобіографію А. Чайковського.

ВІД РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ.

Боржників „Нашої Культури“ сердечно просимо якнайскоріш виплатити свій борг або бланкетом П.К.О. ч. 5580, або розрахунковим переказом (синім), дописуючи: Warszawa IV, kartoteka 15, „Nasza Kultura“.

Передруки з „Нашої Культури“. Українська америкнська й краєва преси широко передрукують різні статті з „Нашої Культури“. Так, „Новий Час“ у ч.ч. 152 і далі передрукував „Сучасний Київ“ М. Плечка; Саскатунський „Новий Шлях“ у ч. 26 передрукував „Трудовий день комсомольця Федька Гуски“. Передрукують вірші С. Черкасенка й т. ін.

Виправлення. На ст. 150 3-ої кн. „Нашої Культури“ має бути в Дрогобицьким документі: „Anno domini Millesimo septingentesimo quinquagesimo quinto“ (1755). У вірші Б. Антонича на ст. 180 читати: „Білі стріли літ“ (не „мли“). У вірші Б. Лисянського на ст. 196 читати „Меч побідний“. (не: подібний).

Рідномовна політика. Незабаром проф. І. Огієнко почне друкувати в місячнику „Рідна Мова“ свою нову працю: „Рідномовний Катехизис. Курс рідномовної політики. Підручна книжка для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, політиків широкого громадянства“.

СПИСОК НАДІСЛАНИХ КНИЖОК І ЖУРНАЛІВ.

- Ваблер О. Ф.:** Legendy ukrajínské, Olomouc, 1932, 60 ст.
Станкевич Ад.: Прафесар Бр. Епімах—Шыпіла, Вільня, 1935, 24 ст.
О. Д-р И. Сліпий: Віра й наука, Л. 1935, 24 ст.
Л. Мосендз: Штайн, ідея й характер, Л. 1935, 96 ст. 1-50 зл.
Велика історія України, зш. 18, останній. Л., 1935.
Архієп. Іоан Теодорович: Теперішній стан рідної Церкви й наші проблеми, Філадельфія, 1935, 24 ст.
В. Свистун: Автокефалія чи залежність від чужих? Причинки до догматично-канонічного становища Української Греко-православної Церкви в Канаді, Вінніпег 1935, 46 ст.
Ол. Цинкаловський: Княжий город Володимир, Л. 1935, 112 ст.
Фр. Коковський: Слідами забутих предків. Оповідання з минулого Лемківщини. Л. 1935, 80 ст. 50 гр.
Звідомлення Управи приватної коєдукаційної гімназії ім. О. Маковея „Рідної Школи“ У. П. Т. в Яворові. Яворів, 1935, 31 ст.
В. Кучабський: Значення ідей В. Липинського. Л. 1935, 31 ст.
О. Олесь: Поезії, кн. V, 160 ст.—Чужиною, кн. VII, 96 ст.—Поезії, кн. XI: Кому повім печаль мою, 176 ст.—Злидні, 17 ст.—Микита Кожум'яка, Прага, 1929, 18 ст.
Гр. Смольський: Олекса Довбуш, Л. 1935, 128 ст., 95 гр.
У. Кравченко: Caritas, Поезії, Л. 1935, ст. 269—316.
„Lud Słowiański“: Краків, т. III кн. 1, dział A: Dialektologia; 1933 р., dział B: Etnografia, 1932 р.; т. III кн. 2, 1934 р.
Arhiva, 1935, ч. 1—2, Jasi. — Sbornik Matice Słowanskej, т. XIII ч. ч. 1—2, 1935.—Słowansky Pžehled, 1935, ч. 6.—Вісті Українського Наукового Інституту в Берліні, 1935, ч. 5 (18).
Кооперативна Республіка, Л. 1935, ч.ч. 7—8. — Нива, Л. 1935, ч. 6. — Нова Хата, Л. 1935, ч. 13-14.—Табір, воєнно-науковий журнал, Варшава, 1935, ч. 25. — Шлях Нації, Л. 1935, ч. 3-4.—Вістник, Л. 1935, кн. 7-8. — Ми, весна, 1935, Варшава. — Самостійна Думка, Чернівці, 1935, кн. 5—6. — Церква й народ, Крем'янець, 1935, ч.ч. 8 і 9.—Наш Світ ч. 1, Луцке.
Огієнко Ів.: Загублена українська грамота половини XV віку. Палеографічно-лінгвістичний нарис. „Записки Наукового Т-ва“, Львів, 1935 р., ст. 1—10.

ВСІ НАВЧАЙМОСЯ СВОЄЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ!

Хто хоче навчитися доброї української літературної мови,
ТОЙ МУСИТЬ ПЕРЕДПЛАТИТИ НА 1935 РІК

Науково-популярний місячник „РІДНА МОВА“

присвячений всебічному вивченню УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.—Головний Редактор і Видавець Проф. ІВАН ОГІЄНКО. ПЕРЕДПЛАТА: 6 зл. річно, 3 зл. піврічно, 1.60 четвертьрічно. За границею: в Європі 9 зл., поза Європою 2 амер. долари. Зразкове число 50 гр. Контр чекове П. К. О. число 27110.

Адреса Редакції й Адміністрації: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10. В журналі друкується „Початкова Граматика української літературної мови“, приступна для широкого громадянства.

ДЛЯ ОДНОГО НАРОДУ — ОДНА ЛІТЕРАТУРНА МОВА!

Відповідальний Редактор Мр. Олексій Марковський.
Друкарня Синодальна, Варшава, вул. Зигмунтовська 13.

